

LAPSEN KENGISSÄ

Viittomakielentulkin roolinjoustot lapsille tulkkauksessa

Elina Vikman

Opinnäytetyö, kevät 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus

Tulkki (AMK)

TIIVISTELMÄ

Vikman, Elina. Lapsen kengissä. Viittomakielentulkin roolinjoustot lapsille tulkauksessa. Kevät 2015, 54 sivua, 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus, tulkki (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, joutaako viittomakielentulkki roolistaan, kun asiakkaana on lapsi, millaisia roolinjoustoja viittomakielentulkki tekee ja milloin tulkin ei pidä joustaa roolistaan. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millä tavalla tulkin roolinjoustot edistävät tulkkauksilannetta ja vaikuttaako lapsiasiakkaan ikä tulkin rooliin. Työssäni lapsiasiakkaiden ikä rajattiin alle kouluikäisiin ja alakouluikäisiin lapsiin.

Opinnäytetyötä varten haastateltiin neljää tulkkiä keväällä 2015 eri alueilta Suomesta. Kaksi tulkkiä oli samalta alueelta ja kaksi tulkkiä eri alueilta. Tulkit olivat eri-ikäisiä ja heidän työuransa olivat eripituisia.

Haastattelu oli strukturoitu, ja tulkeilta kysyttiin lähes samat kysymykset joka haastattelussa. Haastattelukysymykset lähetettiin tulkeille etukäteen tutustuttaviksi, mutta ei vielä vastattaviksi. Haastattelutilanne oli keskustelunomainen, jossa molemmat osapuolet voivat halutessaan tehdä tarkentavia kysymyksiä. Kaikki neljä haastattelua nauhoitettiin ja sen jälkeen litteroitiin tärkeiltä osin. Litterointien pohjalta tulokset analysoitiin ja koostettiin opinnäytetyötä varten.

Haastattelujen tuloksista kävi ilmi, että viittomakielentulkki joutuu mukauttamaan toimintaansa ja joustamaan ammattieettisten sääntöjen muotoilemasta tulkin roolista, kun asiakkaana on lapsi. Tulkin on tärkeää olla tilanteessa läsnä inhimillisenä ja ihmisenä, koska lapset eivät yleensä vielä ymmärrä, mitä tulkin rooli tarkoittaa tai kuinka tulkin kanssa tehdään yhteistyötä. Koska lapset eivät osaa ottaa itsestään vastuuta, tulkin täytyy olla tilanteessa läsnä myös aikuisena, eikä hän voi olla paikalla ainoastaan tulkkauksessa.

Asiasanat: viittomakieli, viittomakielentulkit, tulkkaus, ammattitaito, ammatti-identiteetti, lapset, roolit

ABSTRACT

Vikman, Elina. Role Adaptations of Sign Language Interpreters when Interpreting for Children. 54 p., 2 appendices. Language: Finnish. Turku, spring 2015. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Sign Language Interpreting. Degree: Interpreter.

The aim of the thesis was to find out whether the interpreters make adaptations to the standard role of the interpreter when interpreting for children under 12 years. The thesis also discusses what kind of role adaptations the interpreters make and in which kind of situations. The thesis also explores whether the child's age has an effect on whether the interpreter chooses to adapt the role according to the client or the situation or not.

The data was collected by interviewing four interpreters. The interpreters were of different age, from different cities and their careers were of different length. They also had various kinds of experiences in interpreting for children. I wanted the interpreters to have different backgrounds both in career and life in order to get various points of views.

The questions for the interview were sent in advance for the interpreters to read. But it was highlighted that they do not need to answer the questions beforehand because I wanted the interview to be conversational and both parties to be able to specify or ask further questions. All the interviews were recorded and later transcribed. The transcriptions were analysed and the results were collected together from the transcriptions.

The main results of the thesis were that when interpreting for children adaptations to the role have to be made. The interpreter needs to act as a human being rather than a machine who just interprets and does not affect the situation otherwise. Children do not always understand what the role of the interpreter is and how is it different from the role of the teacher for example. Also, children cannot take responsibility for their actions and they cannot be required to cooperate the same way as adults.

Key words: Role of the interpreter, role adaptations, role adjustments, children, sign language, interpreting

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 VIITTOMAKIELENTULKKAUS SUOMESSA	7
2.1 Tulkkausprosessi ja tulkkien työskentelytapoja	8
2.2 Oikeus tulkkauspalveluun ja viittomakielen tulkkausta käyttävät asiakkaat	10
3 LAPSI TULKIN ASIAKKAANA	11
3.1 Tilanteet, joissa lapset käyttävät tulkkia	12
3.2 Sisäkorvaistutteen saaneiden lasten kommunikaatio ja tulkinkäyttö	13
4 TULKIN ROOLI	16
4.1. Viittomakielentulkin ammattisäännöstö	18
4.2 Viittomakielentulkin rooli lapsille tulkkauksessa.....	20
4.3 Viittomakielentulkin roolinjoustot lapsiasiakkaiden kanssa	23
5 VIITTOMAKIELISEN LAPSEN KIELENKEHITYS.....	25
5.1 Manuaalinen ja auditiivinen jokellus	26
5.2 Lapsen käsimuotojen ja kielen omaksumisesta.....	27
6 OPINNÄYTETYÖN HAASTATTELUJEN TOTEUTUS.....	29
7 OPINNÄYTETYÖN HAASTATTELUJEN TULOKSET	31
7.1 Haastateltujen tulkkien työuran pituus ja kokemuksia lapsille tulkkauksesta.....	31
7.2 Haastateltujen tulkkien roolinjoustot lasten tulkkaustilanteissa.....	33
7.3 Lapsille tulkkauksen tilanne 2010-luvulla.....	38
8 POHDINTA	40
LÄHTEET.....	43
LIITTEET	47
Liite 1: Asioimistulkin ammattisäännöstö.....	47
Liite 2: Viittomakielentulkkien haastatteluiden kysymykset.....	52

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin, kuinka viittomakielentulkki joutuu aika ajoin tekemään joustoja tulkin roolista, kun asiakkaana on alakouluikäinen tai nuorempi lapsi. Sain idean opinnäytetyöhöni erään harjoitteluni aikana. Kohtasin tilanteen, jossa tulkin oli oman inhimillisyytensä ja tilanteen sujuvuuden edistämiseksi tehtävä asiakkaan hyväksi muutakin kuin pelkästään tulkkausta. Tästä lähti käyntiin oma ajatusprosessini siitä, millaisena tulkin roolinjoustot nähdään, millaisissa tilanteissa tulkit niitä tekevät ja millaisissa tilanteissa tulkin on pidettävä kiinni omasta roolistaan. Koin aiheen mielenkiintoisena, koska halusin itsekin oppia lisää lapsille tulkkauksesta.

Aluksi mietin, että vertailisin tulkin roolinjoustoja eri asiakasryhmien välillä, kuten esimerkiksi ikäihmisten, kehitysvammaisten, kuurosokeiden ja lasten välillä. Tutkimus oli kuitenkin liian laaja toteutettavaksi yksin, joten jouduin muokkaamaan ideaani. Lopulta valitsin kohderyhmäkseni lapset. Toteutustavan valinta tuotti aluksi haasteita. Ensin mietin, että olisin toteuttanut opinnäytetyöni havainnoimalla lasten tulkinkäyttötilanteita. Tämä tutkimusmenetelmä olisi kuitenkin ollut yksin toteutettavaksi liian työläs, joten päätin toteuttaa opinnäytetyöni tutkimusosuuden haastatteleamalla tulkkeja, jotka ovat uransa aikana tulkanneet lapsille. Havainnointimenetelmässä ei olisi myöskään välttämättä tullut vastaan riittävän paljon erilaisia tilanteita, joissa tulkki joustaa roolistaan.

Ennako-oletuksenani opinnäytetyötäni aloittaessa oli, että tulkki joutuu lapsille tulkatessaan aika ajoin joustamaan tulkin roolistaan. Tehdessäni haastatteluja, vastauksista nousi esille välillä yllättäviä asioita, joita en olisi voinut kirjoja lukeamalla oppia ja joita en vastavalmistuvana tulkkina olisi osannut edes ajatella. Tulkkaustilanteissa tulkin toimintatapoihin ja tulkin tekemiin roolinjoustoihin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita tai sääntöjä. Opinnäytetyöni haastatteluosio tarjoaa kuitenkin hyviä näkökulmia ja miettimisen aihetta siihen, kuinka tulkkina voi esimerkiksi tilanteen sujuvoittamisen näkökulmasta joustaa roolistaan.

Opinnäytetyöstäni on hyötyä etenkin vastavalmistuneille tulkeille, joilla oma ammattirooli ja toimintatavat ovat vielä muotoutumassa. On hyödyllistä pohtia ja tiedostaa, että aina ei ole tarkoituksenmukaista ja tilanteen edun kannalta parasta pitää tiukasti kiinni ammattieettisten sääntöjen määrittelemästä tulkin roolista. Jos vertaa lapsille tulkkausta aikuisille tulkkaukseen, aikuiset kykenevät oletusarvoisesti toimimaan itsenäisesti ja ottamaan vastuun itsestään tulkkaustilanteissa. Lapset eivät vielä osaa ottaa vastuuta omasta toiminnastaan, eikä varsinkaan pienille lapsille ole vielä selvää, mikä tulkin rooli tilanteessa on. Lasten kielitaito ei myöskään ole vielä niin kehittynyt, että he pystyisivät ymmärtämään kaiken, mitä he tulkkaustilanteissa kohtaavat. Sen vuoksi tulkin on roolissaan huomioitava lapsen ikä ja kielitausta.

Lapsille tulkkausta Suomessa on tutkinut aiemmin kasvatustieteiden maisteri Pirkko Mikkonen, jonka pro gradu -tutkielman aiheena oli tulkin rooli ja toiminta viittomakielisille lapsille tulkatessa. Tutkimus on kuitenkin julkaistu vuonna 2000, ja sen jälkeen tilanne kentällä on lapsille tulkkauksen osalta jo muuttunut sisäkorvaistutteen lisääntymisen vuoksi. Lisäksi tulkin rooliin liittyen viittomakielentulkki Päivi Laitinen (2010) on tehnyt opinnäytetyönsä aiheesta tulkin ammatillisuus pitkäkestoisessa harrastustulkkauksessa.

2 VIITTOMAKIELENTULKKAUS SUOMESSA

Tulkkaus tarkoittaa lähdekielen viestin muuttamista kohdekielelle, kuten esimerkiksi suomalaisen viittomakielen tulkkaamista suomen kielelle (Frishberg 1990, 18). Vuonna 2007 Suomessa on arvioitu olleen viittomakielentulkkeja noin 700, joista ammatinharjoittajia on noin 450. Viittomakielentulkiksi voi opiskella sekä Helsingissä että Kuopiossa Humanistisessa ammattikorkeakoulussa ja Turussa Diakonia-ammattikorkeakoulussa. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014c.) Tulkikoulutuksen tavoite on omaksua hyvä suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen taito sekä myös viittomakielisen kulttuurin tuntemus. Viittomakielentulkeilla sekä tulkkiopiskelijoilla tulee olla hyvä yleissivistys sekä kiinnostusta kieliin ja kulttuureihin. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014b.) Viittomakielentulkin koulutus on humanistisen ja kasvatustieteiden ammattikorkeakoulututkinto ja tutkintonimike nykyään on tulkki (AMK) (Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.).

Viittomakielentulkkien koulutus on alkanut Suomessa vuonna 1978 parin viikon mittaisena kurssina (Kuurojen Liitto i.a.c). Syksyllä vuonna 1983 Turun kristillisellä opistolla alkoi uuden mallinen viittomakielentulkkien koulutus, joka vastasi 32 opintoviikon mittaista koulutusta. Vuonna 1986 tulkikoulutus siirtyi kouluhallituksen alaisuuteen ja se muutettiin ammatilliseksi koulutukseksi. Koulutus laajeni ensin kaksivuotiseksi, mutta sen jälkeen sitä laajennettiin vielä kolmivuotiseksi ja 120 opintoviikon laajuiseksi. Lisäksi vuonna 1986 tulkkeja ryhdyttiin kouluttamaan myös Kuopiossa, Pohjois-Savon kansanopistossa. Vuonna 1998 tulkikoulutus muutettiin ammattikorkeakoulutasoiseksi koulutukseksi, jonka laajuus oli 140 opintoviikkoa. Turussa järjestetty koulutus siirtyi Diakonia-ammattikorkeakoulun järjestettäväksi ja Kuopion koulutus Humanistiseen ammattikorkeakouluun. Vuonna 2001 Humanistinen ammattikorkeakoulu aloitti tulkikoulutuksen myös Helsingissä. Vuodesta 2003 alkaen viittomakielentulkkien koulutus on ollut nykyisessä muodossaan. Koulutuksen laajuus on 240 opintopistettä ja koulutus kestää neljä vuotta. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014b.)

2.1 Tulkkausprosessi ja tulkkien työskentelytapoja

Kun verrataan viittomakielten tulkkausta puhuttujen kielten tulkkaukseen, suurimpana erona on se, että puhuttujen kielten tulkkauksessa tiedon vastaanottava ja välittävä aistikanava on kuulon ja puheen kanava. Tulkki vastaanottaa informaatiota myös visuaalisen kanavan kautta, kun tulkkauskielinä on jokin puhuttu ja jokin viitottu kieli. Viittomakielen tulkkauksessa yksi tulkinnan tärkeimmistä työvälineistä on muisti. Tulkkauksen näkökulmasta tärkeä muistin osa on sensorinen muisti. Aistihavainnot säilyvät sensorisessa muistissa vain pienen hetken ja tämän aikana aistimus tulkitaan aivoissa. Sensorinen muisti käsittelee jatkuvasti uutta aisti-informaatiota, joten tämän takia vain osa aistimuksista tulkitaan merkittäväksi informaatioksi. Tarkkaavaisuus ohjaa tässä prosessissa niitä valintoja, joiden perusteella informaatio tulkitaan joko merkittäväksi tai merkityksettömäksi. Tarkkaavaisuuden seulan läpäisseet havainnot siirtyvät muistijärjestelmän muiden osien prosessoitavaksi. Näköaistimuksia käsittelevä sensorisen muistin osa-alue on nimeltään ikoninen muisti ja kuuloaistimuksia käsittelevä osa-alue on nimeltään kaikumuisti. Näkömuistiin tallentuu tietoa noin puolen sekunnin ajaksi ja kaikumuistiin taas parin sekunnin ajaksi. (Tommola 2006, 128–131.) Lapsen muistin ja kielen kehitys on vielä niin alkutaipaleessa, että tulkki saattaa joutua toistamaan tulkettaan lapselle. Vasta noin kolmannen ikävuoden jälkeen lapsi alkaa painaa käsitteitä ja asioita mieleensä. Lapsi myös oppii ymmärtämään käsitteitä ja perustamaan toimintaansa päättelyyn. (Laine & Viikko-Riihelä 2005, 114.)

Tulkkausta tehdään joko simultaanisti tai konsekutiivisesti. Konsekutiivitulkkauksessa puhuja pitää puheensa aikana säännöllisesti taukoja, joiden aikana tulkki tulkaa sen, mitä puhuja juuri puhui. Konsekutiivitulkkauksen etu on se, että lähteen viestiä on mahdollista prosessoida kauemmin kuin simultaanitulkkauksessa. Simultaanitulkkaus on Suomessa yleisimmin käytetty viittomakielentulkkauksen muoto. Simultaanitulkkauksessa viive on melko lyhyt ja tulkki tulkaa kuulemansa lähes samanaikaisesti lähteen kanssa. (Hynynen ym. 2010, 48.) Konsekutiivitulkkaus ja simultaanitulkkaus vaativat muistilta erilaista suorituskkyä. Konsekutiivitulkkauksessa korostuu asian sisäistäminen ja oppiminen. Tulkilta vaaditaan taitoa analysoida sisältöjä syvällisesti ja kykyä jäsenellä asioiden merkityssuhteita.

Tulkki jäsentää tietoa työmuistissaan ja säilöö suuria asiakokonaisuuksia hetkelisestä säilömuistiinsa. Kun tulkki tuottaa konsekutiivisen tulkkauksen, informaatio palautetaan kohdekielelle tuotettuna säilömuistista työmuistiin. Simultaanitulkkauksessa tulkki puolestaan käyttää aktiivisesti työmuistiaan. Tulkin on kyettävä yhtäaikaisesti prosessoimaan lähdekielistä viestiä sekä tuottamaan samalla tulketta kohdekielelle. Simultaanitulkkaus edellyttää tulkilta myös kykyä järjestellä asiakokonaisuuksia uudelleen, koska kaikki ei välttämättä käänny lähdekielestä kohdekielelle muuttamatta informaation rakennetta. (Tommola 2006, 134.)

Tulkkausta tehdään myös paritulkkauksena. Paritulkkauksessa tulkit työskentelevät vuorotellen esimerkiksi noin viidentoista minuutin jaksoissa. Aktiivisessa vuorossa oleva tulkki tulkaa ja tulkipari tukee ja mahdollisesti tulkaa puheelle viitottuja puheenvuoroja. Tukitulkin vuorossa oleva tulkki voi myös huolehtia tulkkaukseen liittyvistä materiaaleista ja näyttää aktiiviselle tulkille, mitä asiaa ollaan käsittelemässä parhaillaan. Paritulkkauksessa on tärkeää, että tulkit pystyvät muokkaamaan tulkkaustyylän yhteneväiseksi. Näin tulkattu tilaisuus pysyy kokonaisuudessaan yhtenäisenä ja johdonmukaisena tulkkauksen näkökulmasta. Tulkiparin kanssa kannattaa myös keskustella tilanteen jälkeen ja antaa palautetta puolin ja toisin. Runen mukaan tulkiparin kanssa työskennellessä tulkkauksen laatu myös paranee, koska tulkit voivat rauhassa keskittyä vain yhden kohdekielen suuntaan tulkkaukseen. (Hynynen ym. 2010, 51, 60–63.)

Ennen tulkkauksätilannetta tulkin tulee valmistautua tilanteeseen ainakin henkisesti, vaikka materiaalia tulkkaukseen ei ole saatavilla tai aika materiaaliin tutustumiseen on liian lyhyt. Tulkkaukseen voi valmistautua esimerkiksi miettimällä aiheeseen liittyviä viittomia tai käsitteitä. Jos on mahdollista, tulkin kannattaa aina pyytää etukäteen materiaalia, jotta hän voi harjoitella ja tutustua materiaaliin ennen tilannetta. Jos tulkilla on aikaisemman kokemuksen kautta etukätestätietoa tulkkauksätilanteeseen liittyen, se helpottaa tilanteessa toimimista. Valmistautumista on myös matkojen ja siirtymien suunnittelu tulkkauksätilanteiden välillä. Tulkin tulee varata riittävästi aikaa eri tilausten välille, jotta hän ehtii ajoissa tulkkauksäpaikasta toiseen. (Hynynen ym. 2010, 58–60.)

2.2 Oikeus tulkkauspalveluun ja viittomakielen tulkkausta käyttävät asiakkaat

Suomessa kuulovammaisten, kuulonäkövammaisten sekä puhevammaisten tulkkauspalveluiden järjestäminen on Kansaneläkelaitoksen (Kela) vastuulla (Kansaneläkelaitos 2013). Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta turvaa Suomessa kuuroille oikeuden tulkkauspalveluun. Vuonna 2010 säädetyin lain mukaan tulkkauspalveluun on oikeus henkilöillä, joilla on kuulovamma, kuulonäkövamma tai puhevamma ja joka tarvitsee tulkkausta voidakseen toimia yhdenvertaisesti yhteiskunnassa. Edellytyksenä on kuitenkin, että henkilö kykenee ilmaistamaan oman tahtonsa itsenäisesti ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikaation muoto. Tulkkauspäätöstä on haettava Kelasta kirjallisesti ja alaikäisten henkilöiden kohdalla esimerkiksi lapsen huoltaja tai edunvalvoja voi hakea tulkkauspäätöstä lapsen puolesta. (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 2010.)

Viittomakielen tulkkausta käyttäviä asiakkaita ovat pääsääntöisesti kuurot, kuurosokeat, kuuroutuneet ja huonokuuloiset. Kuuloliitto ry:n arvion mukaan Suomessa on yli 750 000 kuulovammaista, kuurojen liiton arvion mukaan kuuroja on noin 5000 ja kuurosokeita kuulovammaisten ryhmästä on noin 850. (Kuuloliitto i.a.; Kuurojen Liitto ry i.a.d; Suomen Kuurosokeat ry 2013.) Tulkin asiakkaiden ikä vaihtelee suuresti aina aivan pienestä lapsesta ikäihmisiin. Vaikka yleensä viittomakielentulkin asiakkaiksi mielletään vain kuurot tai asiakkaat, joilla on tulkkipäätös, niin täytyy muistaa, että myös kuulevat osapuolet tilanteessa ovat viittomakielentulkin asiakkaita. (Hynynen ym. 2010, 37, 45–47.)

3 LAPSI TULKIN ASIAKKAANA

Jo pienten lasten on tärkeää päästä osalliseksi puhutun kielen vuorovaikutuksen piiriin. Se auttaa lasta rakentamaan ymmärrystä kotimaansa kulttuurista ja toimintatavoista. Lapsen kodin ulkopuolisessa elämässä on usein mukana tulkki. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 42.) Viittomakielentulkki mahdollistaa kuuron lapsen osallistumisen erilaisiin tilanteisiin ikätovereidensa ja muiden hänen kanssaan toimivien ihmisten kanssa. Kun viittomakielentulkin asiakkaana on lapsi, tulkin tulee huomioida erilaisia asioita kuin aikuisille asiakkaille tulkatessa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä puhetulkkaukseen. Jos tulkki tulkaa puheelle lasta kovin hienoilla fraaseilla ja vaikeilla sanoilla, tällainen puhe ei kuulosta luontevalta rekisteriltä lapsen puheeseen. Tulkillla on oltava myös hyvä viittomakielen ja suomen kielen taito. (Hynynen ym. 2010, 45–46.)

Pienten lasten kohdalla vanhemmat tekevät valinnan tulkkauksen kielestä tai lapsen kommunikaatiomenetelmästä tulkkipäätöstä haettaessa. Kommunikaatiomenetelmä tai kieli valitaan lapsen tarpeiden ja taustan mukaan. Menetelmiä ovat muun muassa viittomakieli, viitottu puhe, taktiiliviittominen ja kirjoitustulkkkaus. Lapset, jotka käyttävät kuulonapuvälineitä, mutta kommunikoivat puheella, hyötyvät myös tulkkauksesta. Esimerkiksi uudessa tai suihkussa ei voi käyttää kuulolaitetta. (Kuuloavain i.a.)

Tulkkaus lasten kanssa sujuu, jos tulkin on ollut mahdollista valmistautua tilaisuuteen etukäteen. Tilannetta sujuvoittaa myös se, jos valmistautumista voidaan tehdä yhteistyössä kuuron lapsen ja hänen perheensä kanssa, koska lapsi saattaa vaatia hetken tottumisaikaa vieraan aikuisen läsnäoloon. Tulkin on tärkeää tuntea kuuron lapsen kielenkehitystä, lasten maailmaa ja millaisista asioista lapset sillä hetkellä keskustelevat. (Hynynen ym. 2010, 46.)

1990-luvun lopulla lähes kaikille kuuroina syntyneille lapsille on asennettu sisäkorvaistute. Näiden lasten kuntoutuksessa keskityttiin opettamaan puhuttu kieli ja harjaannuttamaan kuuloa. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma

2010, 32.) Ennen 2000-luvun vaihdetta kuulevien vanhempien kuuroja lapsia kuntoutettiin ohjaamalla vanhemmat opiskelemaan viittomakieltä tai tukiviittomia lapsen kielen kehittymisen turvaamiseksi. 1990-luvun loppuun asti viittomakielisten ryhmään liittyi jatkuvasti uusia lapsia ja nuoria, jotka identifioituivat viittomakieliseen viiteryhmään. Viittomakielinen kulttuuri oli periytynyt kuuroilta vanhemmilta heidän lapsilleen ja kuulevien vanhempien kuurot lapset olivat osa viittomakielistä viiteryhmää, koska he kävivät koulunsa kuuroille tarkoitetuissa erityiskouluissa. Nykyään sisäkorvaistutteen käyttäjämäärän kasvaminen on vaikuttanut viittomakielisten lasten määrän vähenemiseen, koska sisäkorvaistutteen käyttäjille pyritään opettamaan ensisijaisesti puhuttu kieli. Usein sisäkorvaistutelapsilla puhuttu kieli on joko lapsen pääasiallinen tai ainoa kommunikaatiomuoto. Kun lapsi ei käytä toisten lasten kanssa viittomakieltä, kuten aikaisemmin kuurojen kouluissa, yhteydenpito kuurojen ryhmään vähenee kielitaidon rapistuessa. Koska kuurojen ryhmään liittyy koko ajan yhä vähemmän lapsia ja nuoria, se tarkoittaa myös sitä, että viittomakielten käyttäjäkunta muuttuu ja pienenee Suomessa. (Rainò 2012, 6–7.)

3.1 Tilanteet, joissa lapset käyttävät tulkkia

Lapset käyttävät tulkkia jokapäiväiseen elämään liittyvissä asioissa, kuten terveydenhuoltoon liittyvissä tilanteissa, koulussa, päivähoidossa sekä suku- ja perhejuhlissa. Lasten vapaa-ajan tulkkaustilanteita ovat muun muassa harrastuksiin ja kulttuuriin liittyvät tilanteet. Kuuroilla lapsilla erityisesti liikuntalajien harrastaminen on suosittua. Näitä harrastuksia ovat muun muassa tennis, salibandy, tanssi, jumppa, partio, ratsastus ja luistelu. Tulkki saattaa olla mukana sekä harrastuksissa että otteluissa. Kulttuuriin liittyvissä harrastuksissa tulkkia voidaan tilata esimerkiksi kuvataidekerhoihin tai musiikkileikkikouluihin. Erilaisiin teatteriesityksiin tilataan myös tulkkausta. Joissakin tapauksissa alakouluikäiset lapset saattavat käyttää koulussa tulkkia tai päiväkodin toiminnallisiin ja opetuksellisiin hetkiin tilata tulkki. (Mikkonen 2000, 50; Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 42.)

Tulkit ja muut viittomakommunikaatioon perehtyneet opettajat käyvät perheissä opettamassa lapsille ja heidän vanhemmilleen viittomia. Perheopetuksen piirissä

lapsilla on hyvin erilaisia diagnooseja, minkä takia heille suositellaan viittomakieltä tai tukiviittomia kommunikaation muotona. Ennen opetuksen alkua tulkin kannattaa ottaa selvää lapsen diagnoosiin liittyvistä asioista ja tehdä mahdollisuuksien mukaan yhteistyötä lapsen kuntoutusryhmän, kuten esimerkiksi puhe-terapeutin kanssa. (Hynynen ym. 2010, 47.)

3.2 Sisäkorvaistutteen saaneiden lasten kommunikaatio ja tulkinkäyttö

Suomessa sisäkorvaistutteita on asennettu 1980-luvun puolivälistä alkaen (Rainò 2012, 4). 1990-luvun lopulta alkaen lähes kaikille kuulevien vanhempien kuuroille lapsille on asennettu sisäkorvaimplantti. Sisäkorvaistute pyritään asentamaan mahdollisimman varhain lapsille, joilla on todettu kuulon alenema. Sisäkorvaistute mahdollistaa kuurojen lasten puhutun kielen oppimisen ja yli puolet istutteen saaneista lapsista käyttää puhetta kommunikaatiokeinonaan. Sisäkorvaistutelapsien kuntoutuksessa keskitytään lähinnä puheen ja kuulemisen oppimiseen. Osa lapsen kanssa työskentelevistä ihmisistä saattaa nähdä viittomakielisen kommunikaation vain väliaikaisena kommunikaation keinona. Kuuleminen voi istutteesta huolimatta vaikeutua hälyisissä ympäristöissä ja ryhmätilanteissa. Sisäkorvaistutteen saaneet lapset, jotka ovat yleisopetuksen piirissä, käyttävät yleensä opiskelunsa tukena myös tulkkia tai avustajaa. (Rainò 2012, 4; Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma, 32.)

Sisäkorvaistutelasten kommunikointia tukevat eri menetelmät. Auditivis-verbaalisessa menetelmässä kuulovammaista lasta opetetaan käyttämään kuulonjännitteitään, jolloin aivot harjaantuvat ymmärtämään puhetta. Tämän kommunikaatiomenetelmän tukena käytetään puheterapiaa. Oraalimenetelmässä lasta kannustetaan äännelemään ja puhumaan jokapäiväisessä elämässä sekä puheterapiassa. Totaalikommunikaatiomenetelmässä käytetään kaikkia mahdollisia kommunikaation menetelmiä tukemaan lapsen vuorovaikutusta. Menetelminä voidaan käyttää muun muassa, äänellistä kommunikaatiota, viitottua suomea, tuki-viittomia tai sormiaakkosia. Äänellisten menetelmien lisäksi sisäkorvaistutelasten kanssa voidaan käyttää muita manuaalisia menetelmiä, kuten viittomakieltä tai vinkkipuhetta. (LapCI ry i.a.a.)

Sisäkorvaistutelasten perheissä viittomakielen ja viittomakommunikaation käytön määrä vaihtelee. Istuteleikkauksen jälkeistä aktiivista viittomakielen käyttöä perusteltiin muun muassa siten, että perheet olivat jo tottuneet viittomakommunikaatioon, kuulo ei ollut kehittynyt riittävän hyvin tai jokin muu häiriö esti lapsella puheen kehittymistä. Osa vanhemmista ja lasta hoitavista tahoista pitävät viittomakielen käyttöä sisäkorvaistutelasten kanssa hyödyllisenä, koska kuuleminen saattaa vaikeutua hälyssä tai ryhmätilanteessa. Istutetta ei voi myöskään käyttää kaikkialla, kuten esimerkiksi saunassa tai uudessa. Vaikka viittomien käytön tarve lapsilla vähenisikin, osa vanhemmista turvautuu viittomiin tai muuhun visuaaliseen kommunikaatioon, kun lapsella on vaikeuksia ymmärtämisessä. Sisäkorvaistutelapsilla saattaa olla istuteleikkauksen jälkeen edelleen tarve visuaaliseen kommunikaatioon esimerkiksi kielellisesti haastavissa tilanteissa. Lapsen kielen ja puheen kehittymiseen vaikuttaa niin moni taustamuuttuja, että kaikkia ei ole mahdollista huomioida yksittäisissä tutkimuksissa. Kaikkien muuttujien keskinäisiä suhteita ei vielä myöskään tunneta. (Rainò 2012, 8–14.)

Sisäkorvaistutelapsille kielen muotoa tärkeämpää on sujuva kommunikaatio. Lapset kokevat implantin välittämät kuuloaistimukset miellyttävinä ja mahdollisuuden puhekommunikaatioon positiivisena. Kuitenkin puheen seuraaminen ja ymmärtäminen saattavat vaatia heiltä suuria ponnisteluja. Sen vuoksi osalle viittottu kommunikaatio on vaivattomin ja helpoin tapa vastaanottaa ja tuottaa kieltä. Lapsille viittomakielen hallitseminen ja ylläpito saatetaan kokea merkityksellisenä myös siksi, että lapset haluavat pitää yhteyttä kuuroihin viittomakielisiin nuoriin ja kokea kuuluvansa viittomakielisten vertaisryhmään. Sisäkorvaistutelapsien tapa kommunikoida saattaa olla hyvin tilannesidonnaista ja vaihtelevaa. Lapset ja nuoret saattavat vaihtaa lennossa puheesta viittomiin ja takaisin. Myös ryhmä ja ympäristö, jossa kommunikaatio tapahtuu, vaikuttaa sisäkorvaistutelapsen kielivalintaan. (Rainò 2012, 13, 16.)

Suuri osa sisäkorvaistutelapsista käyttävät opiskelunsa tukena joko henkilökohtaista avustajaa tai tulkkia, vaikka lapsi olisikin yleisopetuksen piirissä. Viidennes tai jopa lähes puolet sisäkorvaistutelapsista käyttävät viittomakielentulkkia opiskelunsa tukena. Osa lapsista käyttää myös kirjoitustulkkia. (Rainò 2012, 17–19.) Osa sisäkorvaistutelapsista voidaan integroida tavalliseen päiväkotiryhmään, kunhan tukitoimista on huolehdittu. Sisäkorvaistutelapsia voidaan sijoittaa myös

kuulovammaisten lasten integroituun ryhmään tai erityisryhmään, jossa on pelkästään kuulovammaisia. Koulutien alkaessa SI-lapsilla 11-vuotinen pidennetty oppivelvollisuus on usein järkevä ratkaisu, jotta lapsi saa rauhallisen ja pienikokoisen luokan opiskeluympäristökseen. (LapCi ry i.a.b.) Suomessa sisäkorvaistutelasten kanssa työskentelevien henkilöiden toimenkuvat vaihtelevat tulkkauksesta ohjaukseen ja opettamiseen. Muutamat sisäkorvaistuteasiakkaiden parissa työskentelevät viittomakielentulkit ovat joutuneet muuttamaan hiukan työnkuvaansa jo enemmän ohjaavaan suuntaan sisäkorvaistuteasiakkaiden kielellisten taitojen vuoksi. Joidenkin asiakkaiden kielelliset taidot saattavat olla sekä puhutussa että viitotussa kielessä riittämättömät monimutkaisten asiakokonaisuuksien ymmärtämiseen. Sisäkorvaistutelasten kielenkehitystä voisi tukea esimerkiksi lisäämällä lapsen tilanteen mukaan sekä puhutun että viitotun kielen tukiopetusta. (Rainò 2012, 17–19.)

Osa sisäkorvaistutelapsista on tottunut kommunikointiin vajavaisen kuulon kanssa, eivätkä he välttämättä tiedä, millaisesta vuorovaikutuksesta ja äänimaailmasta he jäävät paitsi. Tämän takia he eivät välttämättä osaa kaivata tulkkausta tai kommunikaation tukea elämäänsä. (Rainò 2012, 18–19.)

4 TULKIN ROOLI

Tässä luvussa pohdin tulkin roolia aikaisemmin ja vertaan sitä nykypäivään, koska pohtiessa tulkin roolin luonnetta nykypäivänä on tärkeää tietää, millaiset ovat olleet lähtökohdat. Tulkin roolin vaiheet historiassa voivat selittää myös sen, miksi jotkut ihmiset näkevät viittomakielentulkkauksen auttamisena, kun taas puhuttujen kielten tulkkausta he eivät näe niinkään auttamisena. Tulkkauslalla on ollut vallalla eri vuosikymmeninä erilaisia käsityksiä tulkin roolista. Witter-Merithew on jakanut tulkin roolin neljään eri malliin, jotka ovat muotoutuneet tulkin rooliin kohdistuvien odotusten mukaisesti viittomakielentulkkauksen kehittymisen eri aikakausina: auttaja, käännskone, kommunikaation edistäjä sekä kaksikielinen ja kaksikulttuurinen asiantuntija. (Metzger 1999, 22.) Ennen 1970-lukua, kun ammattitulkkeja vasta ryhdyttiin kouluttamaan, viittomakielien tulkkausta hoitivat kutsumustyönä kuurojen ystävät, perheenjäsenet sekä kuurojen kanssa työskentelevät ihmiset. Heidän ammatillisuuttaan tai viittomakielien taitoa ei siihen aikaan mikään tahon valvonut, heille ei maksettu työstä palkkaa, eikä viittomakielien tulkkausta mielletty ammatiksi muiden joukossa. Vasta 1970-luvulta alkaen viittomakielien tulkkaus on vähitellen siirtynyt eri maissa koulutettujen tulkkien vastuulle. Viittomakielentulkkauksen ammatillistumisen alkutaipaleella tulkit mielsivät roolinsa olevan välikäsi, joka avusti tilanteen osapuolia ymmärtämään toisiaan. Vähitellen kuitenkin koulutuksen ja tutkimuksen lisääntymisen myötä tulkkien asenteet muuttuivat ja ammattikunnan rooli ja ammattiyhteisyys alkoi muotoutua. Myös ammattisäännösten laatiminen eri puolilla maailmaa vaikuttivat tulkkien asenteisiin työntekoa kohtaan. Viittomakielien tulkkauksen ammatillistumisen myötä ymmärrettiin vähitellen kansainvälisesti, kuinka tärkeää ammatillisen koulutuksen saaneen tulkin työ on. Myös kuurot rupesivat vaatimaan tulkilta ammattimaisempaa suhtautumista työntekoonsa. (Moody 2007, 11–12.)

Tulkkausalan alkutaipaleen jälkeen tulkin rooli miellettiin mekaanisena käännskoneena, joka ei vaikuta läsnäolollaan tulkkaustilanteessa muuten kuin välittämällä lähteen viestin (Moody 2007, 11). Aikoinaan tulkin onkin kuvattu olevan

tulkkaustilanteessa ”hajuton, mauton ja väritön.” Lause on melkoisen kärjistetty ja tosielämässä tulkki tuo aina tilanteisiin oman lisänsä. (Hynynen ym. 2010, 56.) Käännöskonemallista tulkin roolin mielikuva muotoutui kommunikaation helpottajaksi. Tulkkauspalvelun asiakkaat kokivat tulkin käännöskonemaisen työskentelevän toimimattomana ja lisäksi tulkin vastuu tulkkaustilanteissa herätti keskustelua, jos hänen tulkkauksensa ei ollut riittävän laadukasta. Tulkin rooli kommunikaation helpottajana oli edelleen kuitenkin lähellä käännöskoneen roolia ja tämän vuoksi tulkin roolia on ruvettu mieltämään kaksikielisyyden ja kaksikulttuurisuuden asiantuntijana. Tulkin rooli kaksikielisyyden ja kaksikulttuurisuuden asiantuntijana huomioi, että tulkkaustilanteissa vaikuttavat myös kulttuuriset ja tilanteeseen liittyvät muuttujat, joihin tulkki ei pysty vaikuttamaan, eikä hän ole aina vastuussa niistä yksin. (Metzger 1999, 22.)

Tulkki ei voi olla tilanteessa täysin näkymätön, koska viittomakieli visuaalisena kielenä kiinnittää jo tilanteen osallistujien huomion (Hynynen ym. 2010, 56). Selin-Grönlundin mukaan hallitakseen tulkkaustilannetta tulkit käyttävät tulkkaustilanteissa epäsuoraa valtaa sekä tiedostamatta että tiedostaen (Kalela 2010, 21). Vallankäytön mahdollisuudesta huolimatta tulkin tehtävänä on kuitenkin tulkata neutraalina osapuolena tilanteessa käytettävien kielten välillä. Tulkki perustaa toimintansa vahvaan ammattietiikkaan ja asioimistulkin ammattisäännösten noudattamiseen. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014e.) Tulkki esimerkiksi ei voi esittää tulkkaustilanteissa omia mielipiteitään, vaan hänen tulee olla puolueeton tilanteen osapuolia kohtaan. Tulkin oma persoona saa kuitenkin näkyä hänen olemuksessaan ja tuotoksessaan, ja tulkki saa tehdä työtään omalle tyylilleen sopivimmalla tavalla. Ihanteellinen tulkkaustilanne on sellainen, kun tulkki pystyy tilanteessa siirtymään taka-alalle ja tulkkauksen kautta mahdollistamaan asiakkaidensa välillä aidon kohtaamisen ja sujuvan kommunikaation. (Hynynen ym. 2010, 56.)

Tulkin rooli ei ole ainoastaan tulkata kahden kielen välillä, vaan tulkin tulee sisällyttää tulkkeeseen myös muita havaintoja, joita esimerkiksi lähteen käyttämästä kielestä voi ilmetä. Tulkki voi myös kommentoida tilanteessa, jos esimerkiksi tulkkaustilanteen osallistujat puhuvat paljon päällekkäin. Tulkit myös säätelevät vuoronjakoa keskusteluissa ja muokkaavat osapuolien kommentteja tulkkaukses-

saan siten, että tilanteen kommunikaation tavoite toteutuu. Tulkki ei siis ole ainoastaan puolueeton viestinvälittäjä tulkkauksilanteessa, vaan tulkki vaikuttaa tahottomattaankin myös vuorovaikutukseen tekemillään tulkkauksratkaisuilla ja jopa pelkästään läsnäolollaan tilanteessa. (Metzger 1999, 1-3, 23.)

Tulkkauksilanteissa tulkki on usein ainoa viittomakielentulkkauksen asiantuntija. Etenkin pitkäaikaisempien ja toistuvien tulkkauksilanteiden kohdalla tulkin olisi hyvä tiedottaa omasta työstään läsnäolijoille. Näin yhteistyö eri tahojen välillä helpottuu, vältetään väärinkäsityksiltä ja tulkin on helpompi tehdä omaa työtään. Tulkin työssä myös sosiaaliset taidot ovat tärkeässä asemassa. Tulkin odotetaan olevan yhteistyökykyinen sekä osaavan mukauttaa toimintatapaansa tilanteen vaatimalla tavalla. Myös esiintymistaidoista, sosiaalisista taidoista, viestintätaidoista sekä tietoteknisestä osaamisesta on hyötyä alalla. Tulkillä odotetaan olevan myös hyvä yleissivistys, hyvä kielitaito sekä kielten omaksumistaito. (Hynynen ym. 2010, 57; Edu.fi 2007.)

4.1. Viittomakielentulkin ammattisäännöstö

Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän mukaan Viittomakielentulkkien ammattisäännöstö on laadittu vuonna 1982 Kuurojen Liiton Tulkkitoimikunnassa. Ammattisäännöstöä on tämän jälkeen päivitetty vielä vuosina 1999, 2005 ja vuonna 2013. Nykyään viittomakielentulkit noudattavat yhdessä monien muiden tulkkauksalan toimijoiden kanssa uutta asioimistulkin ammattisäännöstöä. (Liite 1: Asioimistulkin ammattisäännöstö). Ammattisäännöstö pyrkii takaamaan tulkkipalvelun laadun sekä yhtenäistämään alalla vallitsevia käytäntöjä. Lisäksi ammattisäännöstö määrittää viittomakielentulkin ammattia, sen tarkoitusta, arvoja ja velvoitteita. Säännöt auttavat tulkkia tekemään ratkaisuja eettisesti haastavissa tilanteissa ja luovat tulkeille tukea ja turvaa ratkaisuihin, joita he joutuvat työssään tekemään. (Kalela 2010, 17, 22–23; Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014a.) Ammattisäännöstöä voidaan kutsua myös ammattieettiseksi säännöiksi, mutta opinnäytetyössäni käytän termiä asioimistulkin ammattisäännöstö viittaamaan Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton, Käännösalan asiantuntijoiden (KAJ), Suomen Puhevammaisten Tulkit ry:n, Suomen Viittomakielentulkit ry:n, Suomen kirjoitustulkit

ry:n, Helsingin seudun asioimistulkkipikeskuksen, Keski-Suomen tulkkipikeskuksen, Kuuloliitto ry:n ja Kuurojen Liitto ry:n hyväksymiin asioimistulkin ammattisäännöstöön.

Ammattisäännösten noudattamista ei ole laissa määritelty, vaan työntekijät noudattavat niitä eettisistä syistä (Kalela 2010, 32). Mikäli tulkki ei työssään toimi ammattisäännösten ohjeistamalla tavalla, tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä voi antaa tulkille moitteen toiminnastaan (Kuurojen liitto i.a.a). Lisäksi, jos tulkki on tuomittu tulkin työhön tai asiakkaisiin liittyvästä rikoksesta, tulkikirekisteriin voidaan kirjata, ettei kyseistä tulkkia enää suositella käytettävän tulkkina (Kuurojen liitto i.a.b). Tulkkia ei voida kuitenkaan poistaa tulkikirekisteristä, koska suoritettu tutkinto ei epäammattimaisesta toiminnasta huolimatta kuitenkaan häviä (Hynynen ym. 2010, 17). Tulevaisuudennäkymät tulkkausalalla ovat tällä hetkellä ne, että tulkikirekisteri lakkautetaan. Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä on esittänyt, että tulkikirekisteri lakkautettaisiin 31.12.2015 ja lakkauttamisen vaikutuksia on selvitetty Kelan kanssa. Tulkit, jotka valmistuvat 30.6.2015 mennessä lisätään kuitenkin vielä tulkikirekisteriin. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014d.)

Ammattietiikan yksi keskeisimmistä kysymyksistä on, kuinka ammatinharjoittajan tulisi toimia, jotta hänen toimintansa olisi eettisesti hyväksyttävää ja suositeltavaa. Lisäksi pohdintaa herättävät muun muassa ammatinharjoittajan vastuualueet ja hänen vaikutusmahdollisuutensa työssään. Tulkit joutuvat myös pohtimaan työssään erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja niiden seurauksia eettisestä näkökulmasta. Ammattisäännöstö on kuitenkin yksinään melko suppea ohjeistamaan tulkkeja työssään. Ammattisäännöstö ei pysty ennakoimaan kaikkia tilanteita, joita tulkit kohtaavat kentällä, eivätkä ne myöskään tarjoa valmiita ratkaisuja eettisiin ongelmiin. Tulkkien tulee tehdä ratkaisunsa tilannekohtaisesti. (Kalela 2010, 22–24.)

Tulkkien oma ammattisäännösten ymmärtäminen ja tulkinta vaikuttavat heidän tekemiinsä ratkaisuihin. Tulkkien tekemät ratkaisut tulkkaustilanteissa perustuvat joko tiedostettuihin tai tiedostamattomiin arvoihin. Jokainen tulkki on vastuussa siitä, ettei hänen toimintansa ole ristiriidassa ammattisäännösten tai työnantajan linjauksen kanssa. Tulkeilla saattaa olla myös erilaisia eettisiä näkemyksiä siitä, kuinka tiukasti ammattisäännöstöä tulee noudattaa ja keitä säännöt koskevat.

Esimerkiksi osa tulkeista saattaa jakaa tulkkauksen näkökulmasta hyödyllistä tietoa toisen tulkin kanssa, kun taas osa tulkeista ajattelee, että salassapitovelvollisuus on täysin ehdoton. (Kalela 2010, 22–24.)

4.2 Viittomakielentulkin rooli lapsille tulkkauksessa

Lapsille tulkattaessa tulkin rooli ja toimintatavat riippuvat lapsen iästä, taustasta, tulkkaustilanteesta sekä siitä, onko lapselle jo tuttua toimia tulkin kanssa. Tulkin tulee olla mahdollisimman joustava tulkkaustilanteissa, eikä lapsille tulkatessa voi olla liian tarkka tulkin roolin asettamista rajoista. Esimerkiksi pukemistilanteissa tulkki voi silloin tällöin avustaa vetoketjujen tai kengännauhojen solmimisessa. Kuitenkin lapsen vanhempien ollessa mukana tilanteessa vanhemmilla on vastuu muusta kuin tulkkaukseen liittyvistä seikoista. Tällöin tulkki voi keskittyä enemmän tulkkausellisiin seikkoihin. (Mikkonen 2000, 50.) Lapsi, joka vasta aloittelee tulkin käyttöä, ei vielä välttämättä osaa seurata tulkkiä. Tulkin täytyy tukea lasta tässä ja tulkinkäyttö vaatii sitä enemmän harjoittelua, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. (Kuuloavain i.a.)

Tulkkauksen kannalta myös lapsen kielen kehityksellä on suuri merkitys tulkkaustilanteissa. Jotta tulkkaustilanne sujuisi, lapsen täytyy olla saavuttanut tietty kielellinen kehitysvaihe ja hänellä pitää olla riittävät kielelliset valmiudet. (Mikkonen 52–53.) Toisaalta tulkkauksen kautta lapsi myös oppii kieltä ja rikastuttaa sanavarastoaan. Tulkkauksen voidaan siis ajatella olevan yksi kanava, jonka avulla lapsi pääsee näkemään ja käyttämään äidinkieltään. (Kuuloavain i.a.) Varsinkin pienille lapsille tulkki on enemmänkin aikuinen, joka osaa heidän kieltään. Lapsille tulkattaessa viittomakielentulkin rooli viittomakielen kulttuurin asiantuntijana korostuu, koska tulkki saattaa esimerkiksi yleisopetukseen integroitujen lasten kohdalla olla ainoa side viittomakieliseen kulttuuriin. Tulkilla on myös vastuu siitä, että lapsi ymmärtää viestin. Aina tämä kuitenkin ei ole aivan yksinkertaista, koska lapsen voi olla hankalaa antaa palautetta tulkkauksesta. Tämän vuoksi tulkilta vaaditaan lapsille tulkkauksessa kärsivällisyyttä ja tilanteen kokonaisvaltaista analysointikykyä. Mitä tutummaksi tulkkaustilanteet ja asiakas käyvät, sitä helpommin tulkki huomaa, milloin viesti on mennyt perille ja milloin taas asiaa

joutuu selvittämään lisää tai muotoilemaan tulkkauksen uudelleen. Pienillä lapsilla tulkkauksen toistaminen saattaa edesauttaa viestin ymmärtämistä. (Mikkonen 2000, 52–53.)

Lasten tulkkauksutilanteissa mukana oleville aikuisille tulkin rooli ei aina ole täysin selvä. Jos lapsen vanhemmat eivät ole paikalla, saatetaan olettaa, että tulkki valvoo ja ohjaa lapsen muuta toimintaa. Tulkki saatetaan nähdä lapsen avustajana, minkä takia tulkin on tärkeää tiedottaa ennen tulkkauksutilanteiden alkamista omasta työstään ja myös ohjata tulkinkäyttöä. Esimerkiksi päiväkotiryhmissä muille lapsille on tärkeää kertoa, mitä tulkki tekee, ja antaa lapsille mahdollisuus kysyä tulkin työstä sekä kuuroudesta. Mikkosen tutkimuksessa eräs haastatelluista huomautti, että päiväkodissa tulkki rinnastetaan muihin aikuisiin. Lapset näkevät, että tulkkin kanssa voi leikkiä, voi tulla syliin ja kertoa tulkille juttuja. Haastateltava koki, että muunlaisissa tilanteissa tulkkiin osataan suhtautua enemmän tulkin roolin mukaisesti. (Mikkonen 2000, 51.) Arvelen, että asiaan vaikuttaa se, että päiväkodeissa todennäköisesti käyvät samat tulkit ja näin he myös käyvät lapsille tutuiksi. Lasten on todennäköisesti helpompi ottaa kontaktia tuttuun kuin vieraaseen aikuiseen.

Lapsille tulkkauksen sujuvuuden kannalta luottamus on tärkeää. Lapsen luottamusta tulkkiin tukee lapseen tutustuminen ja jutustelu lapsen kanssa ennen tulkkauksutilanteen alkua. Tulkkauksutilanteiden rutiinit sekä tulkin selkeys ja johdonmukaisuus auttavat herättämään lapsessa luottamusta. Tulkin oma olemus on omiaan joko helpottamaan tai vaikeuttamaan lasten kanssa toimimista. Esimerkiksi, jos tulkin oma asenne on innostunut ja positiivinen, se auttaa lasta keskittymään tulkkaukseen. Myös elävä ja ilmeikäs viittomistyyli pitää lapsen mielenkiintoa yllä tulkkauksutilanteessa. Aina lapsi ei kuitenkaan jaksa keskittyä tulkkaukseen ja hän saattaa välillä ryhtyä touhuamaan muuta tai katsomaan kavereiden puuhia. Tulkin tulee muistaa, että lapselta ei vielä voi vaatia samanlaista keskittymistä kuin aikuiselta. Jos lapsi saa hetken taukoa tulkkaukseen keskittymisestä, hänen saattaa hetken kuluttua olla helpompi keskittyä taas tulkkaukseen. Lapset, jotka lähestyvät 12 ikävuotta, pystyvät keskittymään jo paremmin tulkkaukseen ja heidän kanssaan voi jo toimia lähes samalla tavalla kuin aikuisille tulkatessa. (Mikkonen 2000, 51.)

Vaitiolovelvollisuus sitoo tulkkia myös lapsille tulkatessa, mutta alle 6-vuotiaat eivät vielä täysin ymmärrä vaitiolovelvollisuuden merkitystä. Lapset, jotka ovat jo täyttäneet 10 vuotta, puolestaan ymmärtävät vaitiolovelvollisuuden merkityksen ja he kokevat sen tärkeänä. Vaitiolovelvollisuuden säilyttäminen lujittaa luottamusta lapsen ja tulkin välillä, minkä takia on tärkeää antaa lapsen itse kertoa tulkkaustilanteissa ilmenneet asiat esimerkiksi vanhemmille ja opettajille. (Mikkonen 2000, 52.) Jos tulkkaustilanteessa kuitenkin ilmenee lastensuojeluun liittyviä asioita, tulkilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus vaitiolovelvollisuudesta huolimatta. Lastensuojelulain viidennen luvun ja 25. pykälän mukaan lasten kanssa toimivat työntekijät ja ammatinharjoittajat ovat velvollisia ilmoittamaan välittömästi kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietoonsa esimerkiksi lapsen kehitystä vaarantavia olosuhteita. Salassapitovelvollisuus ei tällaisissa tilanteissa estä tulkkia tekemästä lastensuojeluilmoitusta. (Lastensuojelulaki 2007.) Kuten haastatteluiden tulososioissa selviää, tilanteet ovat joskus epäselviä varsinkin, jos lapsiasiakas on tulkille uusi. Aina ei voi olla täysin varma, onko kyseessä tilanne, joka vaatisi lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Itse tulkkaustilanteessa tulkki usein sijoittaa itsensä ja lapsen tulkkauksen näkökulmasta parhaalle paikalle (Mikkonen 2000, 52). Viittomakielentulkin vanhassa ammattisäännöstössä sanotaan, että tulkkauksen laadun takaamiseksi tulkin on huolehdittava siitä, että kuuluvuus ja näkyvyys tilanteessa riittävät ja asioimistulkin ammattisäännöstön (Liite 1: Asioimistulkin ammattisäännöstö) kohdan 10 mukaan tulkin on ilmoitettava sekoista, jotka haittaavat tulkkausta tulkkaustilanteessa. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014f.) Lapsi ei vielä osaa ottaa tästä vastuuta, joten tulkin on asiantuntijana oltava vastuussa työnsä mahdollistamisesta. Yleensä tulkkauksen kannalta paras paikka on tilanteen ohjaajan tai vetäjän vieressä. Lapsi ei myöskään pysty samanaikaisesti katsomaan tulkkia ja tekemään annettuja tehtäviä. Ohjaajien ja opettajien tulisi huomioida tämä, kun he antavat ohjeita. Kuitenkin joissain tapauksissa tulkki voi hallita tilannetta siten, että viittoo lapselle ohjaajan puheet jälkikäteen, kun lapsi on saanut tehtävän tehtyä ja pystyy taas seuraamaan tulkkausta. (Mikkonen 2000, 52, 54.)

Opiskelutulkkina toimiessaan viittomakielentulkin vastuulla on toimia kielen välittäjänä suomen kielen ja viittomakielen välillä. Tulkilla ei ole vastuuta kuitenkaan

kuuron oppimisesta, vaan tulkin tulee pitää tulkkauksilanne selkeänä kaikkien osapuolien näkökulmasta. Tulkin on tärkeää ennen opiskelutulkkauksen alkua tiedottaa omasta työstään ja roolistaan, jotta tulkkauksesta saataisiin kaikki hyöty irti. Se helpottaa opettajien ja muun henkilökunnan sopeutumista työskentelyyn tulkin kanssa. Yhteistyö opettajien kanssa on tärkeää, jotta tulkkauksessa osataisiin huomioida opetuksen painotusalueet. Tulkki saattaa osallistua esimerkiksi koulun henkilökunnan palavereihin tai muuhun yhteiseen toimintaan, koska tutun henkilön kanssa toimiminen helpottaa yhteistyötä. Vaikka tulkin työnantaja onkin eri kuin koulun henkilökunnalla, tulkki on silti osana työyhteisöä. Opiskelutulkin on hallittava opiskeltavien aineiden sanastot ja termit. Kaikille käsitteille ei välttämättä ole olemassa viittomia, joten asiakkaan kanssa kannattaa tehdä yhteistyötä sopiessa käytettävistä viittomista. Materiaaleja on hyvä pyytää mahdollisuuksien mukaan ennen oppitunteja, jotta tulkki pystyy valmistautumaan tulkkaukseen riittävän hyvin. (Hynynen ym. 2010, 93–95; Opiskelutulkki.fi i.a.)

4.3 Viittomakielentulkin roolinjoustot lapsiasiakkaiden kanssa

Tulkin tulee muistaa, että viittomakielentulkkien ammattisäännöstö on laadittu aikuisille tulkkauksen näkökulmasta olettaen, että asiakas on vastuussa itsestään ja omasta roolistaan tulkinkäyttäjänä. Tämän vuoksi ammattisäännöstöä ei voi noudattaa aina täysin orjallisesti varsinkaan lapsille tulkatessa. Auttamisen ja joustamisen rajat tulee kuitenkin tehdä selväksi. Tulkki ei voi tehdä asioita lapsen puolesta, vaan roolinjoustojen tulee tukea lapsen itsenäisyyttä. (Mikkonen 2000, 57.) Koska ammattisäännöstöä ei voi noudattaa aina ehdottomasti, vaan ratkaisut pitää tehdä tilanteen ja asiakkaan mukaan, roolinjoustojen tarkka määrittelyminen on haastavaa. Opinnäytetyössäni määrittelen kuitenkin roolinjouston olevan toimintaa, joka poikkeaa merkittävästi viittomakielentulkin työnkuvasta tai asioimistulkin ammattisäännöstöstä. Esimerkiksi asioimistulkin ammattisäännöstössä (Liite 1: Asioimistulkin ammattisäännöstö) kohdassa 8 sanotaan, että tulkin ei tule toimia tulkattavien avustajana tai asiamiehenä eikä toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan muita kuin tulkkaustehtäviä. Jos tulkki esimerkiksi

lapsille tulkkauksen yhteydessä solmisi lapsen kengännauhat tai käyttäisi vessassa, olisi tämä toiminta melko avusteista. Opinnäytetyössäni määrittelen roolinjoustoiksi toiminnan, joka on edellä mainitun kaltaista.

Kun asiakkaana on lapsi, tilanteen roolit ovat harvoin puhtaasti tulkin ja tulkinkäyttäjän roolit. Roolinjoustot korostuvat varsinkin alle kouluikäisille tulkatessa. Viittomakielentulkin ammattisäännöstöä ei voi lapsille tulkatessa noudattaa aina täysin, koska lapset eivät vielä osaa ottaa vastuuta tulkkaustilanteesta ja omasta toiminnastaan. (Mikkonen 2000, 52–54.) Vaikka tulkilta vaaditaankin joustavuutta lapsiasiakkaiden kanssa, tulkin ei pidä kuitenkaan aiheuttaa toiminnallaan epäselvyyksiä tulkin työnkuvasta (Hynynen ym. 2010, 46). Lapsi saattaa unohtaa, mikä tulkin rooli on, ja kuinka hänen tulkinkäyttäjänä tulisi suhtautua tulkkiin. Varsinkin pienet lapset, jotka eivät aina erota tulkkia muista aikuisista, saattavat pyrkiä syliin tai muuten hakea kontaktia. Lasta kohtaan ei saa olla liian torjuva tällaisissa tilanteissa, koska muuten lapsen luottamus tulkkiin voi horjua. Viime kädessä tulkki on tilanteessa vastuussa aikuisena siitä, että hänen toimintansa on eettistä sekä lasten kanssa työskentelyn näkökulmasta että myös ammattinsa näkökulmasta. (Mikkonen 2000, 52–54.)

Viittomakielentulkkauksesta huolimatta tilanteen kuuleva osapuoli sekä viittomakielinen asiakas eivät aina ymmärrä toisiaan. Aina tämä ei välttämättä johdu siitä, etteikö tulkki olisi osannut tulkata lähdeksi tarpeeksi ymmärrettävästi ja oikein. Tulkkaustilanteeseen voivat vaikuttaa myös tulkista riippumattomat tekijät, mistä johtuen kommunikaatio ja ymmärrys tilanteen osapuolien välillä eivät suju. Tulkkaustilanteen osapuolien väliset kulttuurierot tai henkilöiden persoonalliset piirteet saattavat johtaa erilaisiin väärinkäsityksiin. Tulkin vastuulla ei kuitenkaan ole poistaa näiden tekijöiden vaikutusta tilanteessa. (Mindess 2006, 199.)

5 VIITTOMAKIELISEN LAPSEN KIELENKEHITYS

Lapsen kielenkehitys alkaa jo varhain vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa. Varhaislapsuudessa vauvan viestintä tapahtuu koko keholla ja kontaktia haetaan muun muassa ilmeillä ja liikkeillä. (Aivoliitto i.a.) Jokisen mukaan kieli on välttämätön itseilmaisun ja ymmärretyksi tulemisen väline. Kuuro lapsi oppii viittomakielen luonnollisella tavalla viittomakielisessä ympäristössä. (Mikkonen 2000, 16.) Äidinkieli, jonka lapsi oppii, luo vahvan pohjan kielten, ajattelun ja muiden taitojen kehittymiselle. Kuuroilla lapsilla viittomakieli äidinkielenä luo heille pohjan kehitykselle samalla tavalla kuin lapsilla, joiden äidinkielenä on jokin puhuttu kieli. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 31.) Puhutut kielet ovat kuuroille toinen kieli, jotka hän oppii opetuksen kautta. Lapsesta saakka kuurojen kulttuuriin ja viittomakielisyyteen kasvaneet muodostavat viittomakielisten kieli- ja kulttuuriryhmän. Kun verrataan kuurojen lasten viittomakielen kehitystä kuulevien lasten ensikielen oppimiseen, kielenkehityksen prosessi on normaali. (Mikkonen 2000, 16.)

Viittomakieltä käyttävien lasten perhetaustat vaihtelevat huomattavasti. Arviolta noin 90 prosenttia kuuroista lapsista syntyy kuuleville vanhemmille. Näiden perheiden kohdalla viittomakielen taito pitää opetella useimmiten alusta saakka, jos perheessä päätetään ryhtyä käyttämään viittomakieltä lasten kanssa. 1990-luvun lopusta alkaen kuuleville vanhemmille syntyville kuuroille lapsille on ryhdytty asentamaan sisäkorvaistutteita, joka on vähentänyt viittomakielen käyttöä näiden lasten kohdalla merkittävästi. Kuurojen vanhempien kuurot lapset oppivat viittomakielen luonnollisesti vanhemmiltaan. Kuurojen vanhempien kuulevat lapset puolestaan kasvavat useimmiten kaksikielisiksi. He omaksuvat viittomakielen vanhemmiltaan ja lisäksi puhutun kielen, joka on heidän koulutuksessaan käytössä tai jonka vaikutuspiirissä he kasvavat. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 31.)

Luotettavaa ja kattavaa tutkimusta viittomakielen kehityksen etenemisestä eri ikätasoilla on tarjolla hyvin vähän. Lisäksi lasten viittomakielen oppimiseen ja käyttömahdollisuuksiin on vaikuttanut viittomakielen yhteiskunnallinen asema eri aikakausina. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 31, 33.) Viittomakielisten lasten kielenkehityksessä on havaittu kuitenkin samoja piirteitä ja kehityskausia kuin kuulevien lasten kielenkehityksessä. Kuulevilla lapsilla esiintyy varhaislapsuudessa jokellusvaihe, joka tarkoittaa lapsen ääntelyä, jossa on havaittavissa puhutun kielen äänteitä ja tavuja. Nämä äänteet eivät kuitenkaan vielä tarkoita mitään, vaan jäljittelevät sen kielen äänteitä ja rakenteita, jonka ympäröimänä lapsi kasvaa. (Takkinen 2002, 50.) Lasten kasvaessa heidän kielenkehitykseensä vaikuttaa huomattavasti ympäristö, jossa he kasvavat. Esimerkiksi lapsen lähipiiriin kuuluvien ja häntä hoitavien ihmisten viittomakielen taitotaso tai taidon puute sekä heidän asenteensa viittomakieltä kohtaan vaikuttavat kielenkehitykseen joko edistävästi tai heikentävästi. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 33.)

5.1 Manuaalinen ja auditiivinen jokellus

Petitto ja Marentette ovat tehneet vertailututkimusta kuulevien ja kuurojen lasten kielenkehityksen piirteistä. Lapset, joita tutkittiin, olivat 10–14 kuukauden ikäisiä. Lapsilta analysoitiin sekä ääntelyistä että käsiliikkeistä kommunikatiiviset viittomat ja sanat. Kerätystä havaintomateriaalista pystyttiin erottamaan lapsen jokelluskäsimuodot muista mielivaltaisista eleistä, joilla ei ollut kielen kehittymisen kannalta merkitystä. Tutkimuksessa havaittiin, että kuurojen lasten manuaalisessa jokelluksessa oli samankaltainen ajallinen ja rakenteellinen kehityskulku kuin kuulevien lasten auditiivisessa jokeltelussa. Samoin kuin kuulevilla lapsilla, myös kuurojen lasten jokeltelussa havaittiin toistoa manuaalisissa tavuissa. Lisäksi sekä kuurot että kuulevat lapset olivat jokeltelunsa kehitysvaiheessa samassa pisteessä saman ikäisinä. Kuurojen lasten ensimmäisissä viittomissa esiintyi myös samoja käsimuotoja, mitä heidän jokelluskäsimuodoissaan oli yleisimmin havaittu. (Takkinen 2002, 50–51.)

5.2 Lapsen käsimuotojen ja kielen omaksumisesta

Viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksumista ovat tutkineet muun muassa Siedlecke ja Bonvillian sekä Boyes-Braem. Siedlecke ja Bonvillian havainnollistivat lasten käsimuotojen omaksumisjärjestystä viidellä eri tasolla, joihin eri käsimuodot ovat luokiteltu omaksumisjärjestyksen mukaan. Boyes-Braem puolestaan jaotteli käsimuotojen omaksumisen neljään eri tasoon. (Takkinen 2002, 52, 54–55.) Esittelen opinnäytetyössäni Siedlecken ja Bonvillianin mallin, koska heidän tutkimuksensa on tuoreempi ja tutkimuksen otanta suurempi.

Siedlecken ja Bonvillianin mukaan lapsilla viittoman paikka ja liike ovat tärkeämpiä kuin käsimuotojen oikeellisuus ja tarkka tuottaminen. Lapsilla, jotka ovat 6–18 kuukauden iässä, käsimuoto oli harvoin ensimmäinen oikein tuotettu viittoman osa. Siedlecken ja Bonvillianin mielestä syynä ovat lasten motorisen kehityksen kypsyttömyys, eikä käsimuotoa pidetä viittoman hahmottamisen kannalta yhtä olennaisena kuin lokaatiota ja liikettä. Heidän mukaansa lapsen käsimuotojen kehitykseen vaikuttavat kognitiivisten kykyjen ja muistin kehitys, fyysinen kehitys ja visuaalisuuden prosessointi- ja hahmottamiskyky. Käsimuotojen kehitykseen vaikuttavat lapsen kieliopin ymmärtämisen ja tuottamisen taso, lapsen kommunikaatiotavoite sekä lauserakenne ja konteksti, jossa viittoma esiintyy. (Takkinen 2002, 54.)

Siedlecke ja Bonvillian ovat jaotelleet käsimuodot viiteen eri tasoon niiden vaikeusasteen mukaan. Tutkimuksessa lapset tuottivat ensimmäisen tason käsimuotoja oikein kuuden kuukauden ikäisinä. Toisen tason käsimuotoja näkyi muutamien kuukauden ikäisten lasten viittomissa, mutta ne eivät olleet aina oikein tuotettuja. Kolmannen ja neljännen tason viittomia näkyi tutkittavilla lapsilla harvakseltaan, ja viidennen tason käsimuotoja ei ollut lasten tuottamisessa ollenkaan. (Takkinen 2002, 54–55.)

Takkinen on tehnyt pitkittäistutkimuksen kolmen lapsen kielenkehityksestä. Lapsia tutkittiin eri aikoina alkaen kahdesta ikävuodesta seitsemään ikävuoteen. Yhtä lapsista seurattiin tutkimuksessa koko pitkittäistutkimuksen ajan ja kahta muuta lyhempiä jaksoja. Takkinen mukaan näyttää siltä, että lapsi omaksuu käsi-

muodot pääosin viiden tai kuuden vuoden ikäisenä. Seitsemään ikävuoteen mennessä lapsen käsimuodot ovat selkiytyneet ja ovat pääpiirteittäin oikein tuotettuja. Kahden käden viittomat voivat näinä ikävuosina olla lapselle vielä haastavia, mutta yksikäätiset viittomat lapsi osaa jo hyvin. (Takkinen 2002, 56.)

Tutkimukseen osallistuneiden lasten viittomien tuotto eroaa paljon eri ikävuosina. Vertaillen tutkimuksen kahden kaksivuotiaan lapsen viittomavarastoja, lapsilla oli noin sadan viittoman verran eroa viittomistoissaan. Lapset osasivat jo kommentoida leikkimistään, kysyä ja esittää pyyntöjä äidilleen. Tuotettujen käsimuotojen määrässä oli eroa noin kymmenen käsimuodon verran. Seuraavalla tutkimuskerralla kolmen vuoden iässä lasten kielitaito oli kehittynyt ja viittomien määrä kasvanut muutamalla sadalla. Lapset osasivat myös polysynteettisiä viittomia, sormiaakkosia, ajanilmaisua, luku- ja paljousviittomia, laatuviittomia ja käskymuotoja. Tutkittaessa lapsia viiden vuoden iässä heidän keskustelutaitonsa olivat kehittyneet. He kykenivät keskustelemaan menneestä, nykyhetkestä sekä tulevast. Kerronta oli runsaampaa ja käytettyjen viittomien määrä oli lisääntynyt jälleen. Seitsemän vuoden iässä lapset olivat aloittaneet koulun. Polysynteettisten viittomien käyttö oli lisääntynyt ja lapset osallistuivat aktiivisesti keskusteluun. (Takkinen 2002, 58–77.)

6 OPINNÄYTETYÖN HAASTATTELUJEN TOTEUTUS

Opinnäytetyötäni varten haastattelin neljää viittomakielentulkkiä keväällä 2015. Sain suosituksia koulumme lehtoreilta tulkeista, joilla oli kokemusta lapsille tulkkauksesta. Lisäksi kyselin itse kohtaamiltani tulkeilta, oliko heillä kokemusta lapsille tulkkauksesta. Haastattemistani tulkeista yhtä oli suositellut koulumme lehtori, kahta olin pyytänyt mukaan kasvotusten ja neljännen haastateltavan valitsin sattumavalinnalla eri paikkakunnalta kuin muut haastateltavat olivat. Selailin tulkkausalan yritysten nettisivuja ja kyselin sähköpostitse tulkeilta, joista minulla ei ollut ennakkotietoa, haluaisivatko he osallistua opinnäytetyöni haastatteluosioon. Valitsin tulkkveja eri puolilta Suomea, jotta saisin näkökulmia eri alueilta ja jotta tulkeilla ei olisi ollut kokemuksia samoista asiakkaista. Haastateltavat tulkit olivat eri-ikäisiä ja tulkkien työurien kestot vaihtelivat kahdeksasta vuodesta kahteenkymmeneenviiteen vuoteen.

Tutkimusmenetelmänä haastattelun etu on joustavuus. Kysymyksen voi haastattelussa toistaa, tarvittaessa tehdä lisäkysymyksiä ja haastateltavan kanssa on myös mahdollista käydä tilanteessa keskustelua. (Pitkäranta 2014, 91.) Jos olisin pyytänyt vastauksia kirjallisessa muodossa, mahdollisuus tarkentaviin kysymyksiin ei olisi ollut yhtä joustava kuin esimerkiksi sähköpostiviestin vaihdolla.

Toteutin haastattelutilanteet strukturoituna haastatteluna siten, että tulkeille lähetettiin etukäteen tutustuttavaksi kysymykset, jotka aion haastattelussa kysyä (Liite 2: Viittomakielentulkkien haastatteluiden kysymykset). Painotin, että vastauksia ei tarvitse opetella ulkoa eikä kysymyksiin tarvitse vastata kirjallisesti. Riittää, että silmäilee kysymykset läpi, jotta osaa hiukan varautua, mitä tilanteessa tullaan kysymään. Nauhoitin ja litteroin kaikki haastattelut tulosten analysointia varten. Kolme haastattelua tein kasvokkain ja yhden haastatteluista tein etäyhteyden välityksellä.

Tutkimuskysymykseni opinnäytetyössäni olivat seuraavat: kuinka viittomakielentulkki joustaa roolistaan lapsille tulkattaessa, milloin tulkin ei pidä joustaa roolistaan

ja edistävätkö roolinjoustop tulkkauksilannetta. Haastattelukysymyksiä muotoillesani pyrin tekemään kysymyksistä mahdollisimman laajat, jotta saisin kerättyä tietoa mahdollisimman kattavasti.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, eikä se tarjoa yleispäteviä tulkintoja tutki-
maani ilmiöön. Laadullisessa analyysissä havaintoja yhdistellään ja pelkistetään
kerätyn materiaalin joukosta, ja havaintoja tarkastellaan yleisemmällä tasolla. Ta-
voitteena ei ole kuitenkaan määritellä keskivertotapauksia tai yleistää havaintoja
koskemaan laajempaa ryhmää. (Alasuutari 1999, 38–42.) Opinnäytetyöni tavoite
on tarjota yksi lähestymistapa ja näkökulma tulkin roolinjoustoihin lapsille tulk-
kauksessa. Tulkin työssä moni asia riippuu tilanteesta, asiakkaasta ja tulkin
omasta työskentelytavasta, eikä näin pienellä otannalla olisikaan mahdollista
tehdä yleistyksiä.

7 OPINNÄYTETYÖN HAASTATTELUJEN TULOKSET

Tässä luvussa kerron keväällä 2015 tekemiini haastattelujen tulokset. Vertailin litterointeja keskenään ja etsin materiaaleista muun muassa yhteneviä ilmiöitä haastateltujen tulkkien kesken. Nostin aineistosta esille myös mielenkiintoisia toimintatapoja, jotka eivät välttämättä olleet samoja kaikilla haastatelluilla tulkeilla.

7.1 Haastateltujen tulkkien työuran pituus ja kokemuksia lapsille tulkkauksesta

Haastattelemieni tulkkien työurat olivat eripituisia, tulkeista kaksi työskenteli samalla alueella ja toiset kaksi eri alueilla Suomessa. Opinnäytetyössäni en julkaise tulkkien nimiä tai alueita, joilla he työskentelevät. Viittaan tulkkieihin nimikkeillä tulkki A, tulkki B, tulkki C ja tulkki D. Tulkin A työura on pituudeltaan noin 25 vuotta, tulkin B noin 7 vuotta, tulkin C noin 7 vuotta ja tulkin D noin 20 vuotta. Tulkeista ainoastaan tulkki A oli haastatteluhetkellä lapsen tulkkiringissä mukana. Tulkillla A nuorin lapsi, jolle hän on tulkannut, on ollut 1,5-vuotias, tulkillla B kolmen kuukauden ikäinen, tulkillla C 1-vuotias ja tulkillla D 3-vuotias.

Kaikilla tulkeilla oli haastatteluhetkellä omia lapsia, mutta kenelläkään ei ollut lapsia vielä siinä vaiheessa, kun he aloittivat tulkin työt. Tulkit kokivat, että lasten kanssa toimimiseen vaikuttaa, minkä verran tulkki on aikaisemmin ollut tekemisissä lasten kanssa. Tulkki B, tulkki C ja tulkki D kokivat, että omien lasten syntymä on vaikuttanut siihen, miten he ovat lasten syntymän jälkeen toimineet lasten tulkkauksilanteissa. Esimerkiksi tulkit B ja C vastasivat, että omien lasten syntymän jälkeen he ovat ymmärtäneet lapsiasiakkaita paljon paremmin ja osaavat ottaa heihin kontaktia luonnollisemmin. Ennen tulkkauksilannetta kontakti pitää luoda lapseen esimerkiksi juttelemalla, jotta yhteistyö lapsen ja tulkin välillä sujuisi. Tulkki B, tulkki C ja tulkki D kokivat lisäksi tärkeäksi, että kontaktin saamiseksi on tärkeää laskeutua lapsen tasolle fyysisesti. Tulkki A kertoi olleensa aina niin lapsirakas, ettei oman lapsen syntymä niinkään vaikuttanut siihen, kuinka hän toimii

lapsille tulkatessa. Hän kuitenkin arveli, että jos tulkki ei aikaisemmin ole ollut tekemisissä lasten kanssa, se vaikuttaa lapsille tulkatessa.

Yleisimpiä tilanteita, joissa tulkit olivat lapsille tulkanneet, olivat lääkärikäynnit ja muut terveydenhuoltoon liittyvät tilanteet, kuten neuvola, päiväkodin tilanteet ja koulujen tapahtumat. Tulkit olivat tulkanneet myös erilaisissa juhlissa ja harrastuksissa. Tulkki A mainitsi, että aiemmin hänet oli tilattu tulkkamaan Disney-elokuvia viittomakielelle kuurojen lasten perheisiin, joissa vanhemmat olivat kuuroja. Vanhemmat eivät voineet tulkata videoita lapsilleen, koska hekään eivät tieneet, mitä videolla sanottiin, niin paikalle tilattiin tulkki. Tulkit B, C ja D ajattelivat, että lapsille tulkatessa on ollut enemmän tulkkauksia yksittäiselle lapsiasiakkaalle kuin ryhmälle viittovia lapsia. Tulkki A ei osannut suoraan kommentoida tähän kysymykseen, koska 1980-luvulla, jolloin hän aloitti työt, lapsille tulkkauksen ryhmätilanteita oli vielä paljon. Nykyään kuitenkin hänen mukaansa ryhmätulkkauksen määrä on vähentynyt. Tulkit valmistautuivat lapsille tulkkaukseen melko samalla tavalla kuin aikuisille tulkkaukseenkin valmistautuisivat.

Haastatteluissa Tulkit B ja C olivat sitä mieltä, että sormituksia kannattaa välttää lapsille tulkkauksessa, koska lapset eivät välttämättä osaa vielä lukea niitä. Muuten heidän mielestään päävastuu puhetyylistä oli puhujalla. Puhujien puhetyyliä ei heidän mukaansa pidä liikaa selkokielistää, jotta tulkkauksessa olisi lähteelle uskollista. Myös tulkki A oli sitä mieltä, että varsinkin virallisissa tilaisuuksissa, kuten lääkärissä, tietty asiallisuus pitää tulkkauksessa säilyttää. Tulkkien B, C ja D mukaan lapsiasiakkaiden kanssa on myös tärkeää osoittaa selkeästi, kuka on äänessä. Jokainen haastateltu tulkki oli sitä mieltä, että selkein palaute tulkkauksitilanteissa lapsiasiakkailta on se, kun lapsi ymmärtää ja toimii ohjeiden mukaan, tai sitten ne hetket, kun lapsi ei ymmärrä.

Lasten tulkkauksitilanteissa tulkit A, B ja C olivat pitäneet joissakin tilanteissa tulkin asiantuntijapuheenvuoron tulkin tehtävistä ja vastuusta. Painotettiin, että tulkki ei ole ensikädessä vastuussa lasten vahtimisesta tai heidän turvallisuudestaan. Tulkkia esimerkiksi ei voi jättää lapsen kanssa yksin tilanteeseen. Tulkin D kohdalla tulkin rooli ja vastualueet ovat asettuneet luontevasti tulkkauksitilanteissa, eikä niitä ole tarvinnut erikseen selkiyttää.

- Haastatteluhetkellä tulkeilla omia lapsia, mutta ei vielä uraa aloittaessa
- Lasten tulkkaustilanteita muun muassa terveydenhuoltoon liittyvät tilanteet, päiväkotit, koulu, juhlat ja harrastukset
- Tulkkausta enemmän yksittäiselle lapsiasiakkaille kuin ryhmälle lapsia (tulkit B, C ja D)
- Lapsille tulkkauksessa vaikuttaa, onko aikaisemmin ollut tekemisissä lasten kanssa
- Omien lasten syntymä on muuttanut tulkkien toimintaa lasten tulkkaustilanteissa (tulkit B, C ja D)
- Lapsen tasolle laskeutuminen fyysisesti, jotta saa lapsiasiakkaaseen kontaktin (tulkit B, C ja D)
- Sormitusten välttäminen lapsiasiakkaille tulkatessa (tulkit B ja C)
- Tulkki ei ole vastuussa puhujan puhetyylistä, vaan lapsiasiakkaidenkin kanssa tulkin on oltava uskollinen lähteelle (tulkit B ja C)
- Virallisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi lääkärissä, tilanteen luonne ja asiallisuus säilytettävä tulkkauksessa, vaikka asiakkaana onkin lapsi (tulkit A)
- Lapsiasiakkaille osoitettava selkeästi, kuka puhuu (tulkit B, C ja D)
- Selkein palaute lapsiasiakkaalta, kun hän ymmärtää ja toimii ohjeiden mukaan, tai kun lapsiasiakas ei ymmärrä
- Asiantuntijapuheenvuoro tulkin vastuusta ja tehtävistä lasten tulkkaustilanteissa (tulkit A, B ja C)

Kuva 1. Tulkkien kokemuksia lapsille tulkkauksesta

7.2 Haastateltujen tulkkien roolinjoustot lasten tulkkaustilanteissa

Tulkit kokivat, että tulkin rooli lapsille tulkatessa eroaa aikuisille tulkkauksesta merkittävästi siten, että lapsiasiakkailta ei pysty vaatimaan samanlaista yhteistyötä ja omatoimisuutta kuin aikuisilta. Tulkit A, B ja C ajattelivat, että koska lapset eivät vielä ymmärrä täysin, mikä tulkin rooli on, niin tämän takia tulkin täytyy välillä

joustaa roolistaan. Tulkki B mainitsi, että kun on lapsi asiakkaana, tulkki on samalla tulkinkäytön kouluttaja sekä lapsiasiakkaalle että myös tilanteen kuuleville osapuolille. Tulkit kokivat, että varsinkin pienten lasten kohdalla tulkkaus on paljon ohjauksellisempaa kuin aikuisilla. Tulkin A mukaan tavoite tilanteissa oli, että lapsi ymmärtää, ja jos vastaan tulee jokin viittoma, jonka merkitys on epäselvä, tulkki voi selittää lapselle viittoman merkityksen. Itse koen, että koska lapselle tulkkaustilanne on myös tulkinkäytön oppimistilanne ja lapsella on mahdollisuus tilanteessa omaksua kieltä, tulkin on hyvä kertoa lapselle viittomien merkityksiä. Viittomakielentulkit ovat lapsen elämässä ihmisiä, joiden kanssa kuuro lapsi pääsee käyttämään äidinkieltään. Tämän vuoksi tulkkaustilanteet ovat merkittäviä kielenoppimistilanteita lapsille. Tulkki B koki, että lähtökohtaisesti tulkin ei pitäisi ohjailla lasta, vaan se vastuu olisi esimerkiksi harrastuksen ohjaajilla. Hän kuitenkin ajatteli, että silti käytännössä tulkin rooli on ohjailevampi kuin aikuisille tulkatessa. Jos lapsi esimerkiksi ei ymmärrä tai ei tee, mitä sanotaan, niin silloin tulkki saattaa ohjata tilannetta eteenpäin. Tulkit kokivat myös, että lasten kanssa asiakkaan huomiota saa ohjailla tulkkaukseen enemmän kuin aikuisilla.

Tulkit A, B ja D ajattelivat, että lasten tulkkaustilanteissa on tärkeää olla ihmisenä läsnä, koska tulkin oma olemus ja persoona vaikuttavat tilanteen sujuvuuteen. Ystävällinen ja avoin olemus tukee lapsen vuorovaikutusta ja osallistumista. Jos joku ryhtyy tulkin kanssa juttusille, tulkki voi myös kommentoida omana itsenään. Tulkin B mukaan tulkki voi olla enemmän mukana lasten leikeissä ja reagoida esimerkiksi ilmeillä, jos joku kertoo hänelle jotain juttua. Jos tulkki olisi vaikeasti lähestyttävä ja torjuva, niin tällöin kontaktinotto lapsiasiakkaaseen vaikeutuisi. Myös tulkki C oli sitä mieltä, että tulkkaustilanteessa voi jutella myös omana itsenään jonkin verran. Tulkkien mielestä lapsen vuorovaikutusta ja osallistumista voi tulkkina tukea. Tulkit olivat sitä mieltä, että omalla sijoittumisella ja riittävän kovaa ääneen spiikkaamalla saadaan asiakkaan ääni kuuluviin. Tulkit B ja C ajattelivat, että jos he sattuvat tulkkaustilanteessa kuulemaan ohimennen jonkun asian, josta lapsiasiakas pitää, he voivat tulkata sen konsekutiivisesti lapselle tukemaan esimerkiksi ryhmäytymistä. Tulkki A taas ajatteli, että jos lapsi viittoon itseksensä tai tulkille, niin tulkki voi tulkata sen puheelle vuorovaikutuksen edistämismielessä. Joku tilanteen osapuolista saattaa kommentoida asiaan ja näin asiakas pääsee keskusteluihin osalliseksi.

Konkreettisia roolinjoustoja, joita tulkit olivat tilanteessa tehneet, olivat muun muassa pukemisessa ja riisumisessa auttamista. Tulkit A, B ja C kertoivat auttaneensa leikkien temmellyksessä kaatuilevia lapsia ylös. Tulkit kuitenkin kokivat, että tuollaiset asiat ovat niin arkipäiväisiä tekoja, joita he tekisivät kenelle tahansa muullekin. Niitä ei koettu liian radikaaleiksi poikkeamiksi tulkin roolista, kunhan se ei ollut tulkkaustilanteesta pois. Tulkki C oli myös joutunut tilanteeseen, jossa oli vahingossa joutunut lasten kanssa keskenään hetkeksi. Tällöin hänen piti ottaa tilanteessa aikuisen rooli ja tulkkauksen lisäksi selvitellä lasten kinasteluja. Kun tulkeilta kysyttiin lastensuojeluun liittyvistä asioista, niin tulkit B, C ja D kokivat, että keskustelisivat ensin esimiehensä tai jonkun muun kanssa ennen kuin tekisivät lastensuojeluilmoituksen. Tulkin A mukaan hän ei voisi tulkkaustilanteessa sanoa omaa mielipidettään tai puuttua asiaan, mutta hän painotti, että lastensuojeluilmoituksen tekeminen on kaikilla kansalaisvelvollisuus.

Opinnäytetyöni haastatteluiden perusteella tulkit välillä ottavat sellaistaakin vastuuta, joka heille ei kuulu. Näin tehtiin osittain sen vuoksi, että tilanteita jarruttaisi huomattavasti, jos tulkki koko ajan joutuisi selittämään vastuutaan. Kuten tulkit mainitsivat, lapsiasiakkaat eivät ymmärrä, mikä tulkin rooli on ja miksi tulkki ei voisi keskustella heidän kanssaan tai auttaa välillä kengännauhojen kanssa. Jos tulkki ei joustaisi ollenkaan roolistaan tai ottaisi kontaktia lapseen, se todennäköisesti vaikeuttaisi lapsen osallistumista, varsinkin jos lapsiasiakas on tulkille uusi. Tulkki ei tällöin olisi paikalla kommunikaation mahdollistajana, vaan hän enemmänkin haittaisi tilannetta. Toki tulkki tuo muutenkin tilanteisiin aina oman lisänsä, mutta mitä avoimempi ja helposti lähestyttävämpi tulkki on, sitä miellyttävämpi kuulevien osapuolien on lähestyä lapsiasiakasta.

Haastatellut tulkit ajattelivat, että tulkkaustilanteiden ohjaajien ja opettajien kanssa voi asiakkaaseen liittyen keskustella tulkkaukseen liittyvistä asioista. Tulkin A mukaan ohjaajilta ja opettajilta voi selvittää esimerkiksi lapsen kielitaitoa. Esimerkiksi terapiatilanteessa tulkki A mainitsi, että tulkin näkökulmasta voi kommentoida, jos jokin toimintatapa ei ole asiakkaan näkökulmasta hyvä. Myös eikielellisistä elementeistä, joilla on tulkkauksen näkökulmasta merkitystä ja jotka eivät ilmene kuuleville osapuolille, voi kertoa. Esimerkiksi jos asiakkaan ilmaisussa on jotain poikkeavaa, jota tulkki ei aikaisemmin ole samalla asiakkaalla

huomannut, tämän voi ilmaista tulkkausessaan. Tulkki B taas ajatteli, että harastuksen ohjaajilta voi esimerkiksi kysyä aikaisempia toimintatapoja tulkkausta helpottamaan, jos asiakas on vetäjille ennestään tuttu ja tulkki olisi uutena tilanteessa. Tulkki C ja D olivat sitä mieltä, että ohjaajille voi selvittää tulkin roolia ja heille ilmaistaan, jos lapsi ei katso tulkkausta. Tulkit olivat sitä mieltä, että myös lapsiasiakkaan vanhempien kanssa voi jossain määrin tehdä yhteistyötä. Tulkit A ja B kokivat, että vanhemmille voi mainita, jos lapsella on ollut päällään vaatteet, jotka hankaloittavat hänen viittomistaan ja samalla myös tulkin työtä. Esimerkiksi lapasten sijaan lapselle voi ehdottaa sormikkaita, jotta käsimuodot näkyisivät paremmin. Koska lapset eivät vielä pysty ottamaan vastuuta tulkkaustilanteissa omasta toiminnastaan, niin vanhempien kanssa voi jonkin verran keskustella tulkkaukseen liittyvistä asioista. Muuten vaitiolovelvollisuudesta pidettiin kiinni asioiden kohdalla, jotka eivät suoraan liity tulkkausellisiin seikkoihin. Tulkki D vastasi, että hänen kohdallaan vanhemmat ovat olleet niin valveutuneita, että keskustelua tulkkauksesta ei ole tarvinnut käydä.

Tulkin vastuulla ei ole huolehtia lapsiasiakkaasta tai katsoa hänen peräänsä. Vaikka tulkki olisikin päiväkodissa toistuvasti töissä, häntä ei voi jättää vastuuseen lapsista, vaan ensisijaisesti vastuu on ohjaajilla. Tulkki A mainitsi myös, että vaikka joskus voikin auttaa lasta esimerkiksi auenneiden kengännauhojen kanssa, tulkin tehtävä ei ole kuitenkaan juosta lapsen perässä niitä solmimassa. Jos lapsi tulee luokse ja pyytää apua kengännauhojen kanssa, niin silloin tulkki voi joustaa sen verran, että solmii ne. Tulkki B kommentoi, että pitkäkestoissa ja toistuvissa tilanteissa, kuten päiväkodissa ja kouluissa, tulkin roolin tulisi olla selkeä. Sellaisissa paikoissa edustaa kuitenkin kaikkia tulkkeja ja toimii mahdollisesti tulkin mallina sekä lapsiasiakkaalle että koko työyhteisölle. Sen vuoksi tulkin roolin tulisi olla selkeä, jotta tulkin kanssa opitaan toimimaan oikein ja tiedetään, mitkä asiat ovat tulkin vastuulla.

- Lapsiasiakkailta ei voi vaatia samanlaista yhteistyötä ja omatoimisuutta kuin aikuisilta
- Tulkki joustaa roolistaan, koska lapset eivät vielä ymmärrä, mikä tulkin rooli on (tulkit A, B ja C)
- Lapsiasiakkaiden kanssa tulkki on samalla tulkinkäytön kouluttaja sekä asiakkaalle että kuuleville (tulkki B)
- Kun asiakkaana on lapsi, huomiota saa ohjailla tulkkaukseen enemmän kuin aikuisten asiakkaiden kanssa
- Lasten tulkkaustilanteissa on tärkeää olla läsnä ihmisenä (tulkit A, B ja D)
- Lapsen vuorovaikutusta ja osallistumista voi tulkkina tukea
- Lasten tulkkaustilanteissa tulkit ovat auttaneet pukemisessa ja riisumisessa
- Tulkki voi solmia lapsen kengännauhat, mutta tulkin tehtävä ei ole juosta lapsen perässä niitä solmimassa (tulkki A)
- Jos lapsi kaatuu leikeissään, tulkki voi auttaa ylös (tulkit A, B ja C)
- Ohjaajien tai opettajien kanssa voi keskustella tulkkaukseen liittyvistä asioista, kun asiakkaana on lapsi
- Tulkki voi selvittää etukäteen esimerkiksi lapsen kielitaitoa tilanteen ohjaajilta tai opettajilta (tulkki A)
- Harrastuksen vetäjältä voi tiedustella esimerkiksi aikaisempia toimintatapoja tulkkausta helpottamaan (tulkki B)
- Vanhempien kanssa voi keskustella esimerkiksi hankalista vaatteista, jotka vaikeuttavat tulkkausta (tulkit A ja B)
- Toistuvissa tulkkaustilanteissa tulkin roolin tulisi olla selkeä (tulkki B)
- Ohjaajille tai opettajille voi ilmaista, jos lapsi ei katso tulkkausta (tulkit C ja D)
- Tulkki ei ole vastuussa lapsiasiakkaasta, vaan ensisijainen vastuu on tilanteen ohjaajilla tai opettajilla
- Lastensuojeluun liittyvissä tilanteissa keskusteleminen esimerkiksi esimiehen kanssa ennen lastensuojeluilmoituksen tekoa (tulkit B, C ja D)

Kuva 2. Haastateltujen tulkkien ajatuksia roolinjoustoista lapsille tulkkauksessa

7.3 Lapsille tulkkauksen tilanne 2010-luvulla

Haastatteluissa kysymykset lapsiasiakkaiden määrästä ja kielenkäyttötavoista tulkkauslalla aikaisemmin ja 2010-luvulla jakoivat tulkkien mielipiteitä. Tulkki A koki, että lapsiasiakkaiden määrä on vähentynyt huomattavasti kymmenessä vuodessa. Hänen mukaansa lapsiasiakkaita oli aiemmin kokonaisia luokallisia ja nykyään on vain yksittäisiä asiakkaita. Tulkit B ja C eivät osanneet sanoa, onko lapsiasiakkaiden määrässä tapahtunut jotain muutosta. Tulkki D puolestaan oli sitä mieltä, että lapsiasiakkaiden määrä on pysynyt vuosien varrella tasaisena. Arvelen, että tähän vaikuttavat ainakin alueelliset erot, sijoittuminen Kelan kilpailutuksessa sekä sattuma, kenelle keikat tulevat.

Lapsiasiakkaiden määrä on vähentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana	Tulkki A
Ei osaa arvioida, onko lapsiasiakkaiden määrässä tapahtunut muutosta	Tulkit B ja C
Lapsiasiakkaiden määrässä ei ole tapahtunut muutosta	Tulkki D

Kuva 3. Tulkkien kokemuksia lapsiasiakkaiden määrän muutoksesta

Tulkki A oli sitä mieltä, että sisäkorvaistutteiden käytön lisääntyminen on vaikuttanut lapsiasiakkaiden määrän vähenemiseen yhdessä lääketieteen kehittymisen kanssa. Hänen mukaansa lapset viedään nykyään paljon herkemmin lääkäriin, eikä lapsilla enää ole sairauksia, joiden jälkitautina voisi menettää kuulonsa. Tulkit B, C ja D eivät osanneet arvioida, onko sisäkorvaistutteiden määrän lisääntyminen vaikuttanut lapsiasiakkaiden määrään.

Sisäkorvaistutteen käyttäjien määrän kasvu on vaikuttanut lapsiasiakkaiden määrän vähenemiseen	Tulkki A
Ei osaa arvioida, onko sisäkorvaistutteen käyttäjien määrän kasvu vaikuttanut lapsiasiakkaiden määrän vähenemiseen	Tulkit B, C ja D

Kuva 4. Sisäkorvaistutteen käyttäjien määrän kasvun vaikutus

Kysyttäessä, onko lapsiasiakkaiden kielenkäytössä tapahtunut muutoksia tulkien uran aikana, tulkin A mielestä lapsiasiakkaiden vertaisryhmän pieneneminen on vaikuttanut lapsiasiakkaiden kieleen. Silloin kun lapset vielä viettivät koulupäivänsä yhdessä viittoen, heille kehittyi oma slanginsa. Nykyään tällaista ei tulkin A mukaan enää tapahdu, koska kuurojen koulujen määrä on vähentynyt. Tulkki B koki, että tulkkausmenetelmät yleensäkin ovat muuttuneet paljon, koska yleisin tulkkaustapa ei enää välttämättä olekaan pelkästään viittomakielentulkausta lapsiasiakkaiden kohdalla. Tulkki D ajatteli, että ajan myötä lapsiasiakkaiden kielenkäyttöön on tullut mukaan paljon lainasanoja muista viittomakielistä, kuten Amerikan viittomakielestä (ASL) ja englannin kielen vaikutusta. Siihen on hänen mukaansa vaikuttanut ehkä se, että lapsiasiakkaat matkustelevat nykyään paljon enemmän kuin aikaisemmin. Lisäksi tulkki D koki, että tulkkauksen näkökulmasta nykyään on hyväksyttävämpää, että tulkki on yksi tilanteen osallistujista ja inhiillisenä läsnä. Tulkki C puolestaan ei osannut sanoa, onko lapsiasiakkaiden kielessä tapahtunut muutosta vuosien varrella. Tähän kuitenkin vaikutti todennäköisesti se, että tulkin työuran aikana lapsille tulkkausta oli ollut melko vähän.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tietoperusta on käsiteltävien asioiden osalta melko laaja suhteessa opinnäytetyöni aiheen rajaukseen. Käsitelen tietoperustassa montaa eri näkökulmaa. Mielestäni käsiteltävät aiheet ovat kuitenkin hyvä olla työssäni ja liittyvät aiheeseeni. Esimerkiksi, kun asiakkaana on lapsi, on tärkeää tuntea lapsen kielenkehitystä ja lapsen maailmaa. Kun lapsen maailma on tuttu, osaa valita lapselle sopivan rekisterin ja tietää, millaista kieltä lapsi käyttää ja ymmärtää. Tulkin roolin pohtimisen kannalta taas on tärkeää ymmärtää, millaisia käsityksiä tulkin roolista on aikaisemmin ollut, kuinka nämä käsitykset ovat muuttuneet ja millaisen kehityskaaren tulkin rooli nykyaikana on käynyt läpi. Osa vanhoista käsityksistä tulkin roolista saattavat edelleen vaikuttaa tulkkausosalalla, kuten esimerkiksi malli tulkin roolista mekaanisena käänöskoneena, joka vain välittää viestin eikä muuten vaikuta tilanteessa. Nämä käsitykset tulkin roolista vaikuttavat siihen, kuinka tulkki osaa mukauttaa rooliaan ja soveltaa ammattieettisiä sääntöjä tilanteen vaatimalla tavalla. Erilaiset roolikäsitykset vaikuttavat myös siihen, minkä tulkki kokee eettiseksi toiminnaksi.

Tutkimuskysymyksistäni jäi käsittelemättä lähes kokonaan kysymys, kuinka roolinjoustot edistävät tulkkaustilannetta. Tämä kävi minulle ilmi vasta, kun olin jo aloittanut haastatteluiden teon. Viimeisen haastattelun kohdalla huomasin, että kysymykset eivät välttämättä tuo esille näkökulmia siitä, kuinka tulkin roolinjoustot hyödyttivät tai edistivät tulkkaustilannetta. Haastattelujeni vastaukset vastasivat enemmän kysymykseen, miksi tulkki joustaa roolistaan, kuin mitä hyötyä roolinjoustoista on. Nyt roolinjoustojen edistävä vaikutus tulkkaustilanteissa jää kokonaan oman pohdintani varaan. Koska olin jo tehnyt kaikki haastattelut, paitsi viimeisen, niin en voinut enää jälkeenpäin korjata asiaa myöhempiin haastatteluihin. Tutkimuskysymyksen käsittelemisen unohtuminen haastatteluissa varmasti johtui siitä, että opinnäytetyön aiheen rajautumisen jälkeen minulla kesti melko kauan ennen kuin tutkimuskysymykseni olivat tarkentuneet. Sitä ennen

olin jo ehtinyt luonnostella ja muokkailla haastattelukysymyksiäni ja minun olisi pitänyt peilata niitä vielä enemmän tutkimuskysymyksiini.

Haastattelukysymykseni olivat melko laajat. Ne selvittävät muutakin kuin pelkästään tutkimuskysymyksiini tai aiheeseeni liittyviä asioita. Ajattelin kuitenkin, että on tärkeää kartoittaa tulkin taustatietoja ja yleisesti näkemyksiä tulkkauksesta, jotta voisin saada mahdollisimman kattavia vastauksia. Jos haastattelukysymykseni olisivat olleet suppeammat, en olisi välttämättä saanut tietooni tarpeeksi erilaisia näkökulmia aiheeseeni liittyen. Roolinjoustopien näkökulmasta on mielestäni tärkeää tietää, mikä tulkin tausta on ja kuinka hän ylipäättään toimii lasten kanssa ja tulkatessa.

Tavoitteeni oli muokata haastattelukysymyksistäni mahdollisimman objektiiviset. Haastatteluja tehdessäni huomasin kuitenkin, että edelleen joistain kysymyksistä huomaa, että joihinkin tilanteisiin minulla oli ennako-oletus, mitä tulkit vastaavat. Parasta olisi ollut välttää kysymysmuotoa ”kuinka” ja käyttää sen sijaan esimerkiksi verbiä ”vaikuttaako”. Kun kysymyksenasettelussa käytetään sanaa ”vaikuttaako”, annetaan ymmärtää, että jokin asia automaattisesti vaikuttaa, mutta ei suoraan anneta vaihtoehtoa, että vaikutusta ei välttämättä tapahdu.

Koen, että haastattelujeni vastaukset olivat mielenkiintoiset ja kattavat. Silti toivon, että olisin saanut vielä hiukan keskusteleavamman otteen haastatteluini ja pureuduttua aiheeseen vieläkin syvällisemmin. Tutkimuksen olisi voinut toteuttaa myös esimerkiksi kuvailemalla erilaisia tilanteita ja asetelmia lasten tulkkauksitilanteissa ja pyytää tulkkia pohtimaan niitä. Sitä kautta olisi voinut saada paljon syvällisempiä vastauksia ja tilanteesta paljon keskusteleavamman. Minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta ilmiöiden tutkimisesta haastatteluiden avulla, eikä myöskään näin laajojen haastatteluiden tekemisestä ja suunnittelusta, joten se varmasti vaikutti lopputulokseeni hiukan heikentävästi.

Jatkotutkimusaiheita opinnäytetyölleni voisi olla samankaltainen tutkimus, mutta asiakasryhmä tai toteutustapa voisi olla eri. Kiinnostavia tuloksia voisi saada esimerkiksi vanhuksille tulkkauksen näkökulmasta, puhevammaisten tulkkauksen asiakkaiden näkökulmasta tai kuurosokeiden näkökulmasta. Eräässä harjoittelussa keskustelin ohjaajani kanssa, että varsinkin kuurosokeiden kohdalla tulkkijoutuu joustamaan roolistaan useasti. Olisi mielenkiintoista selvittää, millaisten

pohdintoja tulkki käy roolistaan työskennellessään kuurosokeiden kanssa. Vastaava tutkimus olisi kiintoisaa toteuttaa tulkeista havainnoimalla tulkkien toimintaa kentällä aidoissa tilanteissa.

Lapsille tulkkauksen tilanteesta aikaisemmin ja nykyään en saanut haastattelemltani tulkeilta yhteneviä kokemuksia. Olisi mielenkiintoista selvittää laajemmalla otannalla, kuinka tulkit kokevat lapsille tulkkauksen nykytilanteen, jos he vertaavat aikaan ennen kuin sisäkorvaistutteen käyttäjäkunta oli kasvanut. Selvitys voisi hiukan ennustaa, millaiseksi lapsille tulkkauksen tilanne on muotoutumassa ja onko nykypäivänä lapsiasiakkaiden käyttämä kieli erilaista kuin ennen sisäkorvaistutteen käyttäjäkunnan kasvua. Selvitys antaisi mahdollisesti suuntaa myös sille, olisiko jatkossa lapsiasiakkaiden kohdalla tulkkaukseen hyvä lisätä ohjauksellisia tai opetuksellisia piirteitä.

LÄHTEET

- Aivoliitto i.a. Pienen kielipolku: Vinkkejä lapsen kielenkehityksen tueksi. Aivoliiton julkaisuja.
- Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a. Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus. Viitattu 17.2.2015. <http://www.diak.fi/hakijalle/Hakeminen%20koulutukseen/Koulutusohjelmat/viittomakielentulkin%20ko/Sivut/default.aspx>
- Edu.fi 2007. Ammatin vaatimukset. Viitattu 20.4.2015. http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/agricola/opetusmateriaalia_kaantamisesta/kaantamisen_eri_alueet/tulkkaus/ammatin_vaatimukset
- Frishberg, Nancy 1990. Interpreting: An Introduction. Silver Spring: RID Publications.
- Hynynen, Heidi & Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2010. Elämä käsillä. Viittomakielentulkin ammattikuva. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A tutkimuksia 5. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kalela, Esa 2010. Etiikka tulkkaustilanteissa viittomakieli- ja kuulovammaisalalla. Helsinki: Kuuloliitto ry.
- Kansaneläkelaitos 2013. Tulkkauspalvelut. Viitattu 17.2.2015. <http://www.kela.fi/tulkkauspalvelut>
- Kuuloavain i.a. Tulkkauspalvelut. Viitattu 24.4.2015. <http://www.kuuloavain.fi/tieto/palvelut-ja-apuvalineet/tulkkauspalvelut>
- Kuuloliitto i.a. Huonokuuloisuus yleisty. Viitattu 19.4.2015. <http://www.kuuloliitto.fi/fin/kuulo/huonokuuloisuus/>

- Kuurojen Liitto i.a.a. Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän toimintaperiaatteet. Viitattu 16.2.2015. <http://www.kl-deaf.fi/Page/415932db-8b5a-4765-9df0-394957cd59ba.aspx>
- Kuurojen Liitto i.a.b. Tulkkirekisterin säännöt. Viitattu 16.2.2015. <http://www.kl-deaf.fi/Page/415932db-8b5a-4765-9df0-394957cd59ba.aspx>
- Kuurojen Liitto i.a.c. Tulkit. Viitattu 19.4.2015. <http://www.kl-deaf.fi/Page/26152e25-7a13-4456-a209-757046b87c6f.aspx>
- Kuurojen Liitto i.a.d. Viittomakieliset. Viitattu 19.4.2015. <http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/Viittomakieliset/>
- Laine, Vesa & Vilkkö-Riihelä, Anneli 2005. Mielen maailma 3. Ihminen ja tieto. Helsinki: WSOY.
- Laitinen, Päivi 2010. Viittomakielen tulkin ammatillisuus pitkäkestoisessa harrastustulkkausessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Länsi, Turku. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- LapCI ry i.a.a. Kommunikointia tukevat menetelmät. Viitattu 19.4.2015. <http://www.lapci.fi/kommunikoinnin-tukena.html>
- LapCI ry i.a.b. SI-Lapsen tukitoimet eri ikäkausina. Viitattu 23.4.2015. <http://www.lapci.fi/si-lapsen-tukitoimet.html>
- Metzger, Melanie 1999. Sign Language Interpreting: Deconstructing the Myth of Neutrality. Washington D.C: Gallaudet University Press.
- Mikkonen, Pirkko 2000. Viittomakielen tulkki kuuron lapsen vuorovaikutustilanteissa. Kuurojen Liitto ry. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Mindess, Anna 2006. Reading Between the Signs: Intercultural Communication for Sign Language Interpreters. Massachusetts: Intercultural Press.
- Moody, Bill 2007. Literal vs. Liberal: What Is a Faithful Interpretation? The Sign Language Translator and Interpreter (SLTI). Volume 1, Number 2: 179–220.

- Opiskelutulkki.fi i.a. Opiskelutulkin toimenkuva. Viitattu 24.4.2015.
<http://www.opiskelutulkki.fi/opiskelutulkkkaus/opiskelutulkki/opiskelutulkin-toimenkuva>
- Pitkäranta, Ari 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Työkirja ammattikorkeakouluun. Jokioinen: e-Oppi Oy.
- Suomen Kuurosokeat ry 2013. Kuurosokeiden määrä Suomessa. Viitattu 19.4.2015. <http://www.kuurosokeat.fi/maara/index.php>
- Suomen perustuslaki 1999/731. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 19.2.2010/133. Viitattu 23.4.2015. <http://plus.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20100133>
- Suomen perustuslaki 1999/731. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 23.4.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>
- Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010. Helsinki: Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014a. Asioimistulkin ammattisäännöstö. Viitattu 17.2.2015. <http://www.tulkit.net/ammatti/asioimistulkin-ammattisaannosto>
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014b. Koulutus. Viitattu 17.2.2015. <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit/koulutus>
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014c. Viittomakielen tulkit. Viitattu 17.2.2015. <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit>
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014d. Alustava tiedote tulkkirekisterin ylläpidon lakkauttamisesta. Viitattu 14.4.2015. <http://www.tulkit.net/ajankoh-taista/alustava-tiedote-tulkkirekisterin-yllapidon-lakkauttamisesta>
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014e. Ammatti. Viitattu 23.4.2015. <http://www.tulkit.net/ammatti>
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2014f. Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö. Viitattu 24.4.2015. <http://www.tulkit.net/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto>

Takkinen, Ritva 2002. Käsimuotojen salat: Viittomakielisten lastenkäsimuotojen omaksuminen 2–7 vuoden iässä. Helsinki: Yliopistopaino.

Tommola, Jorma 2006. Tulkkaus kognitiivisesta näkökulmasta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Helsinki: Finn Lectura, 128–142.

LIITTEET

Liite 1: Asioimistulkin ammattisäännöstö

Asioimistulkin eettiset ohjeet

1. Tulkilla on salassapitovelvollisuus.
2. Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
3. Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hän on esteellinen.
4. Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole riittävää pätevyyttä.
5. Tulkki valmistautuu tehtäväänsä huolellisesti ja ajoissa.
6. Tulkki tulkaa kattavasti, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta.
7. Tulkki on puolueeton viestinvälittäjä eikä annan tunteidensa, asenteidensa ja mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä.
8. Tulkki ei toimi tulkattavien avustajana tai asiamiehenä eikä toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan muita kuin tulkkaustehtäviä.
9. Tulkki käyttäytyy tilanteen ja toimeksiannon vaatimalla tavalla.
10. Tulkki ilmoittaa seikoista, jotka vaikeuttavat oleellisesti tulkkausta tulkkaustilanteessa.
11. Tulkki ei toimi ammattikuntaansa haittaavalla tavalla.
12. Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.

Asiantuntijuus asioimistulkin työssä

Tulkkauksen tavoitteena on välittää asioimistilanteen viestit tarkasti ja siten, että kielellinen tasa-arvo toteutuu. Tasa-arvon toteutumiseksi tulkin velvollisuus ja oikeus on toimia tilanteessa oman alansa asiantuntijana niin, että puolueeton ja

laadukas tulkkaus on mahdollista. Tämän vuoksi tulkattavan viestintätilanteen alussa tulkki määrittelee osallistujille tulkin roolin ja tulkkauksen edellytykset. Hän myös puuttuu tarvittaessa esimerkiksi käytännön järjestelyihin taikka vaikuttaa viestin ja tilanteen kulkuun, kun se kattavan tulkkauksen vuoksi on tarpeen. Tulkki sopii ennen tulkkauksen alkamista osanottajien kanssa siitä, miten osapuolten tulee toimia, jotta tulkki pystyy kattavaan tulkkaukseen. Tulkillla on velvollisuus ja oikeus keskeyttää puhuja saadakseen tulkkausvuoron, jos viestin välittämisen tarkkuus kärsii puheenvuorojen pituuden tai päällekkäisyyksien vuoksi.

Eettisten ohjeiden soveltaminen

1. *Tulkillla on salassapitovelvollisuus.* Tulkin salassapitovelvollisuus koskee kaikkea toimeksiantoon ja sen osapuoliin liittyvää, suullista ja kirjallista tai muulla tavoin välitettyä informaatiota, jonka tulkki saa tietoonsa valmistautuessaan kirjallista tai muulla tavoin välitettyä informaatiota, jonka tulkki saa tietoonsa valmistautuessaan toimeksiantoon, toimeksiannon aikana tai ja sen jälkeen, eikä hän saa paljastaa mitään näistä tiedoista kolmansille osapuolille eikä itsenäisesti tuoda toisesta osapuolesta saamaansa tietoa dialogin toisen osapuolen tietoon. Salassapito koskee myös asiakirjoja ja muuta aineistoa, joihin tulkillla on pääsy tai joita hän vastaanottaa toimeksiannon yhteydessä sekä tulkin muistiinpanoja ja tulkin tuottamaa tulkkausta sen muodosta tai tallentumisesta riippumatta.

2. *Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.* Tulkki ei aja tulkkaustilanteessa omaa taloudellista tai muuta etuaan eikä käytä mitään toimeksiannon yhteydessä tietoonsa tullutta omaksi tai muiden hyödyksi tai vahingoksi.

3. *Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hän on esteellinen.* Tulkin tulee ennen toimeksiannon vastaanottamista selvittää mahdollisimman tarkasti, onko hänellä sukulaisuus-, tunne- tai riippuvaisuussuhdetta jompaankumpaan osapuoleen, onko hän jollakin tavoin osallinen käsiteltävään asiaan tai aiemmin osallistunut sen käsittelyyn taikka onko asian lopputuloksella hänelle välitöntä

käytännöllistä tai taloudellista merkitystä tai vaarantuuko hänen puolueettomuutensa tai objektiivisuutensa muista syistä, esimerkiksi lainsäädännöllisin perustein. Jos tulkki on epävarma siitä, onko hän asiassa esteellinen, hänen on tuotava epäilyksensä osapuolten tietoon ja jätettävä esteellisyys näiden ratkaistavaksi.

4. *Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole riittävää pätevyyttä.* Ennen toimeksiannon vastaanottamista tulkin tulee selvittää tulkkaustoimeksiannon vaativuus sekä sen edellyttämät tulkkaustekniset valmiudet ja mahdolliset toimeksiantoon sisältyvät eettiset tai henkiset haasteet, jotta hän voi muodostaa mahdollisimman tarkan käsityksen toimeksiannon laadusta ja omien taitojensa riittävydestä kyseisen tehtävän hoitamiseen tämän ammattisäännösten edellyttämällä tavalla.

5. *Tulkki valmistautuu tehtäväänsä huolellisesti ja ajoissa.* Tulkin työn tavoitteen eli viestin välittämisen ja kielellisen tasa-arvon toteutumiseksi tulkin on perehdyttävä toimeksiannon edellyttämään sanastoon, terminologiaan ja fraseologiaan sekä esille tulevaan aiheeseen tulkkauksen kannalta tarkoituksenmukaisella tarkkuudella. Tulkki valmistautuu tehtävään myös tilanteen edellyttämien muiden viestinnällisten seikkojen kannalta, hänen on esimerkiksi ymmärrettävä tilanteessa vallitsevat roolit ja hierarkiat ja pystyttävä valitsemaan tulkkaustilanteeseen parhaiten soveltuva työskentelytapa. 6. *Tulkki tulkkaa kattavasti, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta.* Tulkin tehtävä on välittää kielelliset ja kulttuurisidonnaiset ei-kielelliset viestit mahdollisimman kattavasti ja sisällöllisesti muuttumattomina. Mikäli tulkki ei voi tuottaa vastinetta esim. sanonnoille, sananlaskuille, puheenparsille, harvinaisille termeille ja lyhennyksille, tulkki pyytää puhujaa selvittämään sanomaansa ja informoi siitä kuulijaa. Tulkki ei kuitenkaan selitä asiasisältöjä oma-aloitteisesti kummankaan tulkattavan kielen edustajan puolesta.

7. *Tulkki on puolueeton viestinvälittäjä eikä anna tunteidensa, asenteidensa ja mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä.* Tulkki on toimeksiantoa vastaanottaessaan, sen aikana ja sen jälkeen puolueeton ja riippumaton säilyttääkseen luotettavuutensa. Tulkin puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, että hänen henkilökohtaiset

mielipiteensä tai asenteensa eivät vaikuta hänen työnsä laatuun. Jos tulkkaustilanteessa esiin tulleet asiat ovat tulkin oman etiikan tai moraalin vastaisia, tulkki ei näytä sitä eleillään, äänensävyllään tai sanavalinnoillaan. Jos tulkki etukäteen tietää, ettei hän pysty tulkkaustilanteessa olemaan aiheen tai tulkattavien suhteen puolueeton ja ulkopuolinen, hänen tulee kieltäytyä vastaanottamasta tulkkausta. Tulkkaustilanteessa tulkki toimii viestin välittäjänä eikä ota kantaa käsiteltävään asiaan tai aiheeseen. Osapuolten tarvitessa tarkennusta johonkin tulkkaustilanteessa ilmi tulleeeseen, he pyytävät tarkennusta toiselta osapuolelta eivätkä tulkilta.

8. *Tulkki ei toimi tulkattavien avustajana tai asiamiehenä eikä toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan muita kuin tulkkaustehtäviä.* Tulkki ei tulkkaus-toimeksiannon aikana ota hoitaakseen muita tehtäviä kuin toimeksiannon edellyttämät tulkkaustehtävät, eikä hän ennen tulkkausta, sen aikana tai sen jälkeen anna tulkattaville neuvoja tai ohjausta asian hoitamisessa, eikä hän keskustele tulkkauksen aikana esille tulleista asioista. Tulkin tehtäviin kuuluvat ainoastaan kulloinkin käytetyn tulkkausmenetelmän mukaiset tulkkaustehtävät. Mahdollisista tulkkaukseen liittyvistä kirjallisista käännöstöistä on aina sovittava erikseen.

9. *Tulkki käyttäytyy tilanteen ja toimeksiannon vaatimalla tavalla.* Tulkin tulee kaikessa käyttäytymisessään ja esiintymisessään toimia kunkin tulkkausviestintätilanteen edellyttämällä tavalla ottaen huomioon tilanteeseen liittyvät käyttäytymis- ja pukeutumismormit. Tulkki ei kuitenkaan vastaa osapuolten norminmukaisesta käyttäytymisestä eikä esimerkiksi muokkaa tulkattavaa viestiä odotusten mukaiseksi.

10. *Tulkki ilmoittaa seikoista, jotka vaikeuttavat oleellisesti tulkkausta tulkkaustilanteessa.* Tulkillä on velvollisuus ja oikeus huolehtia työoloistaan, jotta tulkkausviestintä onnistuisi tarkoitetulla tavalla. Hänen tulee viipymättä ilmoittaa tulkkausta vaikeuttavista seikoista. Tulkkausta vaikeuttavia tai oleellisesti häiritseviä seikkoja voivat olla esimerkiksi huono tekninen äänentoisto, heikko valaistus, muu kuulemista, ymmärtämistä tai viestintää haittaava häiriö tai tulkin hallitsemasta kielimuodosta voimakkaasti poikkeava murre. Lisäksi tulkki on velvolli-

nen ilmoittamaan välittömästi, jos tilanne muuttuu siten, että hän on ennalta selvitetystä poiketen jonkun osapuolen suhteen esteellinen tai jos tulkkaustehtävän luonne muuttuu oleellisesti siten tai osoittautuu sellaiseksi, että tulkin osaaminen tai valmistautuminen ei ennalta arvioidusta poiketen riitä tehtävän laadukkaaseen suorittamiseen.

11. *Tulkki ei toimi ammattikuntaansa haittaavalla tavalla.* Tulkki toimii aina ammattikuntansa eettisten sääntöjen mukaisesti, ja käyttäytyy sekä toimeksiannon yhteydessä että vapaa-ajallaan tavalla, joka on omiaan edistämään ammattikunnan arvostusta. Mikäli tulkillä on toimeksiantoa vastaanottaessaan syytä epäillä, että tulkkaukseen liittyy rikollista tai ihmisoikeuksia loukkaavaa toimintaa, hänen ei tule hyväksyä toimeksiantoa. Tulkki ei heikennä ammattikunnan työoloja hyväksymällä toistuvasti käytäntöjä, joissa tasokas, tarkoituksensa täyttävä tulkkaukset ei ole mahdollista, vaan hänen tulee kieltäytyä toimeksiannosta, joiden yhteydessä sovelletaan tai voidaan olettaa sovellettavan tällaisia käytäntöjä. Tulkki käsittelee tulkkaukseen liittyviä asioita niin ammattikunnan sisällä kuin sen ulkopuolellakin tavalla, joka edistää laadukkaan tulkkauksen edellytyksiä.

12. *Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.* Tulkki ylläpitää ja kehittää kaikkia ammatissaan tarvitsemiaan taitoja ja valmiuksia jatkuvasti.

Liite 2: Viittomakielentulkkien haastatteluiden kysymykset

Tulkin tausta

Montako vuotta olet ollut tulkkausalalla? Milloin olet aloittanut ja oletko pitänyt taukoa välissä?

Onko sinulla itselläsi lapsia? Jos ei, niin onko läheisiä lapsia? Koetko, että se vaikuttaa tulkkauksilanteissa?

Muuttuiko toimintasi tai suhtautumisesi lapsille tulkkauksessa sen jälkeen, kun sait omia lapsia?

Oletko lapsen tulkkiringissä tällä hetkellä?

Kuinka olet päätenyt lapsen tulkkirinkiin?

Tulkkauksilanteet ja niihin valmistautuminen

Millaisissa tilanteissa olet tulkkannut lapsille?

Onko ollut enemmän tulkkauksia ryhmälle viittovia lapsia vai yksittäiselle lapselle?

Kuinka valmistaudut lapsille tulkkaukseen?

Vaikuttaako asiakkaan ikä siihen, kuinka tulkkaukseen valmistaudut?

Vaikuttaako tulkkauksilanteen luonne valmistautumiseen?

Kuinka lapsille tulkkauksessa eroavat ryhmälle tulkkauks ja yksittäiselle lapselle tulkkauks, jos asiakkaat ovat viittomakielisiä?

Kuinka esittelet itsesi **A)** asiakkaalle **B)** vanhemmille **C)** muille tilaisuuden henkilöille?

Kuinka tulkkiin on suhtauduttu tulkkauksilanteiden muiden osapuolien osalta?

Oletko saanut lapsiasiakkailta jotain palautetta tulkkauksilanteista?

Kuinka tulkki vaikuttaa tulkkauksilanteessa vuorovaikutukseen eri osapuolien välillä?

Vaikuttavatko toistuvat tulkkaustilanteet motivaatioon?

Tulkin rooli ja vastuu tulkkaustilanteissa

Kuinka tulkin rooli eroaa lasten tulkkaustilanteissa, jos vertaa aikuisille tulkkaukseen?

Oletko tehnyt lasten tulkkaustilanteissa jotain muutakin kuin varsinaista tulkkausta?

Oletko joutunut selventämään tulkkaustilanteessa tai tilanteen jälkeen tulkin roolia tai tulkin vastuualueita?

Kuinka toimit, jos lapsi tukeutuu tulkkiin liikaa?

Kuinka toimit, jos lapsi saa kiukkukohtauksen?

Kuinka toimit, jos lapsi ei halua tulkkausta tai tulkin olevan läsnä?

Kuinka paljon lapsen huomiota saa ohjailta tulkkaukseen **A)** alle kouluikäisillä **B)** kouluikäisillä lapsilla?

Kuinka toimit, jos lapsi ujostelee tulkkaustilannetta tai tulkkia?

Eettisyys ja vaitiolovelvollisuus

Minkälaista keskustelua voi käydä **A)** vanhempien, **B)** opettajien tai **C)** harrastuksen ohjaajien kanssa? Voiko keskustelua yleensäkin käydä tulkkaustilanteisiin tai lapsiasiakkaaseen liittyen?

Kuinka toimit, jos tulkkaustilanteissa ilmenee lastensuojeluun liittyviä asioita?

Onko tulkkaustilanteissa ilmennyt tulkin tai asiakkaan kannalta arkaluontoisia tilanteita?

Voiko lapsen osallistumista tulkkina tukea?

Voiko lasta tukea, jos hän meinaa jäädä ryhmän ulkopuolelle?

Kuinka toimit meluisissa ja vilkkaissa tulkkausympäristöissä?

Kuinka huolehdit meluisissa ja vilkkaissa ympäristöissä, että spiikkaus kuuluu ja huomioidaan?

Lapsiasiakkaat ja lapsen kieli

Kuinka kieltä tulee muokata lapsille tulkatessa **A)** alle kouluikäisille **B)** kouluikäisille lapsille?

Onko pienillä lapsilla kieli ja tulkkaus ohjailevampaa, jos vertaa aikuisille tulkkaukseen?

Nuorin lapsi, jolle olet tulkannut?

Mikä lapsille tulkkauksessa on haastavinta / palkitsevinta?

Minkä asiakasryhmien lapsille olet ollut tulkkina?

Lapsille tulkkauksen nykytilanne kentällä

Jos vertaa kentän nykytilannetta aikaan noin kymmenen vuotta sitten, koetko että lapsille tulkkaus on muuttunut?

Onko sisäkorvaistutteen lisääntyminen vaikuttanut lapsille tulkkaukseen jotenkin?

Onko lapsiasiakkaiden kieli erilaista, jos vertaa tilanteeseen noin kymmenen vuotta sitten?

Onko tulkin lapsiasiakkaiden määrässä ollut muutosta, jos vertaa tilanteeseen noin kymmenen vuotta sitten?

Haluatko vielä täydentää jotain?